

Tartu Ülikool
Maailma keelte ja kultuuride kolledž

Daniil Melnikov

**TEOSE „THEORIEN DER INTERNATIONALEN BEZIEHUNGEN“
SISSEJUHATUSE JA NEOREALISMI PEATÜKI TÕLGE JA TÕLKE ANALÜÜS**

Magistripjekt

Juhendaja: Terje Loogus

Tartu

2018

Sisukord

SISSEJUHATUS	3
1. SIHTTEKST	5
2. TEOREETILINE RAAMISTIK.....	31
3. METOODIKA	35
4. ANALÜÜS	37
4.1. Tekstis esinevad rahvusvaheliste suhete terminid.....	37
4.1.1. <i>Macht</i>	37
4.1.2. <i>Machtgleichgewicht</i> ehk <i>balance of power</i>	39
4.1.3. <i>Balance of threat</i> ja <i>balance of interest</i>	40
4.1.4. <i>Balancing</i>	41
4.1.5. <i>Power transition theory</i>	42
4.1.6. <i>Mächtige Staaten (great powers)</i>	42
4.1.7. <i>Kalter Krieg</i> ja <i>Ost-West-Konflikt</i>	43
4.1.8. <i>Anarchie, Überleben, Selbsthilfesystem</i>	44
4.1.9. <i>High politics</i> ja <i>low politics</i>	44
4.1.10. <i>Failing</i> ja <i>failed states, state building</i>	45
4.1.11. <i>Akteur (actor)</i>	46
4.1.12. <i>Sicherheit</i>	46
4.1.13. <i>Struktureller Realismus</i>	46
4.1.14. <i>Auseinandersetzung</i>	47
4.1.15. <i>Offensiver</i> ja <i>defensiver (Neo)realismus</i>	49
4.1.16. <i>Allianz</i>	50
4.1.17. <i>Bandwagoning</i>	50
4.1.18. <i>Hegemonial induzierte Kooperation</i>	51
4.1.19. <i>Machtmittel (capabilities)</i>	52
4.1.20. <i>Bilder der Welt (images)</i>	53
4.1.21. <i>Schlankheit der Theorie (parsimony)</i>	53
4.2. Majandusterminid.....	54
JÄRELDUS.....	56
KASUTATUD KIRJANDUS	57
ZUSAMMENFASSUNG	62

SISSEJUHATUS

Käesolev magistriprojekt koosneb teose „Theorien der Internationalen Beziehungen“ sissejuhatus ja neorealismi peatüki tõlkest ja tõlke analüüsist.

Teose puhul on tegemist 2010. aastal ilmunud erinevate autorite kirjutatud artiklite kogumikuga, milles tutvustatakse rahvusvaheliste suhete teooriaid ning mis on mõeldud eelkõige tudengitele õpikuks, kuid sobib ka lugejatele, kellel on suur huvi rahvusvaheliste suhete vastu. Kogumiku väljaandjad ja sissejuhatus autorid on Siegfried Schieder ja Manuela Spindler, mõlemad tegutsevad politoloogia õppejõududena. Neorealismi peatüki autor on Niklas Schörning, kes tegutseb teadustöötajana Frankfurdi rahu-uuringute instituudis Hessische Stiftung Friedens und Konfliktforschung. Oma kirjutises annab Schörning ülevaate neorealismi kesketest ideedest ja autoritest, selle mõjust rahvusvaheliste suhete valdkonna arengule, mõjust maailmapoliitikale ning teooriat puudutavast kriitikast. Käesoleva magistriprojekti puhul on märkimisväärne, et lähtetekstis esineb saksa keele kõrval ka palju inglise keelt, seda eriti erialaterminite ja tsitaatide puhul, mis omakorda on mõjutanud langetatud tõlkeotsuseid. Teos on valitud isiklikust huvist rahvusvaheliste suhete vastu ning konkreetne peatükk veendumusest, et neorealismi teooria seletab hästi mitmeid maailmapoliitika mineviku ja kaasaegseid nähtusi. Teooria põhiseisukoht on, et maailm kujutab endast anarhilist süsteemi, milles iga riigi eesmärk on ellujäämine, mis saavutatakse võimu ja jõu maksimeerimise teel. Teiseks, magistriprojekti seisukohast tähtsamaks valikupõhjuseks on asjaolu, et eesti keeles puudub põhjalik ja ühtse terminoloogiaga ülevaade neorealismist rahvusvahelistes suhetes – teooriat puudutavad tekstid on üldjuhul artiklites või tudengite lõputöodes esinevad lühitutvustused, mis reeglina piirduvad mõne leheküljega, süvenemata neorealismi üksikasjadesse, selle ajalukku, tugevustesse ja nõrkustesse ning magistriprojekt püüab nimetatud lünka täita.

Magistriprojekti põhieesmärk on kirjeldada Peter Newmarki lingvistilisest tõlketooriast lähtudes teooriasisest terminite kasutust, leida parimad võimalikud variandid olemasolevatest neorealismi eesti keeles tutvustavatest tekstidest, vajaduse korral pakkuda uued tõlked, ning lõppkokkuvõttes luua ühtne, neorealismi teooriat hõlmav täpne eestikeelne tõlge, mis panustaks eesti keele kui teaduskeele arengusse. Teiseks eesmärgiks, mida magistriprojekti analüüs küll ei hõlma, kuid mis avaldub just lähte- ning sihtteksti paralleelsel võrdlusel, on võimalikult täpne sõnumi edasiandmine. Nagu ka lähteteksti puhul on sihtgrupiks just tudengid ning rahvusvaheliste suhete entusiastid.

Magistriprojekt koosneb neljast peatükist: teksti tõlge, teoreetiline raamistik, metodoloogia kirjeldus ja tõlke analüüs, mis omakorda jaguneb alapeatükkideks.

1. SIHTTEKST

Teooriad rahvusvaheliste suhete õpetuses

Manuela Spindler ja Siegfried Schieder

1. Sissejuhatus

Rahvusvaheliste suhete teooriamaastik on pidevas muutumises ning raskesti piiritletav. Erinevate, üldjuhul omavahel konkureerivate teooriate, lähenemiste, vaatepunktide ja kontseptsioonide koosseksisteerimist kirjeldatakse tihti mõistega „teooriate mitmekesisus“. Seda distsipliinis valitsevat olukorda saab suuresti taandada kolme põhjuseni. Esiteks on teooriate arvu kiire kasv *kumulatiivse teorialoome ja professionaliseerumise tulemus* akadeemilise distsipliini sees, mis vaatab tagasi nüüd juba üle 90-aastasele valdkonna ajaloole – kui arvestada „sünniaastana“ ainevaldkonna institutsionaliseerumist koos rahvusvaheliste suhete õppetoolide loomisega 1919. aastal pärast esimest maailmasõda sõlmitud Versailles' lepingute raames.¹ See kumulatiivse teorialoome aspekt on eriti asjakohane rahvusvaheliste suhete distsipliini jaoks, kuna see toob esile asjaolu, et tänase päevani puudub üksmeel selle uurimisobjekti uurimismeetodeid – ehk mis on rahvusvahelised suhted ja kuidas neid uurida tuleks – puudutava mõistliku terminoloogilise ja teoreetilise raamistiku kohta.

Teiseks on lai valik teooriaid – nüüdseks juba ilmselge – *(sotsiaal-)teaduslike lähi- ja naaberdistsipliinide avastuste adapteerimise* tulemus. Rahvusvaheliste suhete – ja see kehtib kõigi sotsiaalteaduslike distsipliinide kohta – üks tähtis tunnus on see, et nad ei lase ennast teadustest nagu sotsioloogia, poliitiline filosoofia ja teooria, aga ka majandus, poliitiline geograafia ja õigusteadus selgelt eristada, mistõttu naaberdistsipliinide kategooriate ja kontseptsioonide kasutamine loob rahvusvaheliste suhete uuringutele tihtipeale lisaväärtust. Ainult seda arvesse võttes saab seletada praeguse teooriate nimekirja laiaulatuslikku mitmekesisust erinevateks kriitilisteks, postmodernseteks ja konstruktivistlikeks lähenemisteks.

---

¹ Asutamise ajalugu pärast esimest maailmasõda vrd Czempiel 1965 ja Rittberger/Hummel 1990. Teoreetilis-filosoofiline mõtisklus riikidevaheliste suhete üle (ideeajalugu) ulatub ajaloos loomulikult palju kaugemale minevikku ja on seotud selliste poliitilise teooria ja filosoofia valdkonnast tuntud nimedega nagu Thukydides, Aristoteles, Niccolo Machiavelli, Thomas Hobbes ja Immanuel Kant. Rahvusvaheliste suhete ajaloo kohta ideeajaloolisest vaatevinklist vrd Knutsen 1997; Jackson 2005.

Kolmandaks on rahvusvaheliste suhete kui sotsiaalteadusliku distsipliini teorialoome alati ka *vastastikus* seoses oma *reaalajaloolise ja ühiskonnapoliitilise kontekstiga*. „Nihked“ või ümberorienteerumine teorialoomes on tugevalt seotud „reaalse“ rahvusvahelise poliitika sündmustega, nagu näiteks bipolaarse süsteemi tekkimine pärast teist maailmasõda, suure osa Aafrika ja Aasia riikide dekolonisatsioon 1950ndate lõpus ja 1960ndate alguses, Vietnami sõda või maailmamajanduslikud kriisinähtused seoses 1970ndate aastate naftakriisidega. Maailmapoliitilised pöörded nagu Ida-Lääne konflikti lõpp, üleilmastumisega kaasnenud suveräänsete rahvusriikide rolli muutumine, aga ka rahvusvaheliste, majanduses ja ühiskonnas juurdunud mitteriiklike toimijate mõjuvõimu kasvamine on mõjutanud ja mõjutavad ka edaspidi tervet põlvkonda teooriale orienteeritud teadlasi ning määratlevad nende teoreetilist mõtlemist rahvusvaheliste suhete kohta. Sellised rahvusvahelise süsteemi struktuurile mõju avaldavad ja praktilist poliitilist mõju omavad nähtused nagu läbikukkunud riiklus (läbikukkuv või läbikukkunud riik) ja sellest tulenevad rahvusvahelise riikluse ehitamise (*state building*) uued julgeoleku- ja arengupoliitilised ülesanded, uute, üleilmsete vägivaldsete toimijate tekkimine riiklike võimumonopolide erosiooni tulemusena ning lõpuks Hiina ja teiste tõusvate jõudude (nt India, Brasiilia) ja tervete regioonide (eelkõige Aasia) maailmamajandusliku ja -poliitilise tähtsuse suurenemine esitavad rahvusvaheliste suhete teooriale uusi väljakutseid. Kui Ida-Lääne konflikti lõppu tõlgendati poliitiliselt (teoreetilise põhjendusega) esialgu kui võimalust edendada maailmarahu (märksõnad „uus maailmakord“, „rahudividendid“, „tuumadesarmeerimine“ jne), siis suunasid 11. septembri terrorirünnakud, võitlus rahvusvahelise terrorismiga, aga ka uued rahvusvahelised väljakutsed nagu energiavarustuse kindlustamine ja rahvusvahelise kliimakaitse kohustused ning turbulents globaalsetel finants- ja kapitaliturgudel pilgu uuesti rahvusvahelise poliitika ambivalentsele ja konfliktsele loomusele.

Need vähesed näited ilmestavad selgelt eelkõige ühte: vastavalt sotsiaalteadusliku uurimise loogikale käib reaalpoliitilistest muudatustest ajendatud uurimisobjekti muutumisega alati kaasas ka distsipliini teoreetiliste ja kontseptuaalsete vahendite kohandamine, ja rahvusvaheliste suhete teooria areng on mõistetav alati ainult selle tihedas vastastikus mõjus oma ajaloolis-poliitilise kontekstiga.

Rahvusvaheliste suhete teoreetiliste kavandite mitmekesisus pole mingil juhul täiesti uus nähtus ning, nagu eespool selgitatud, on lausa iseloomulik sotsiaalteaduslikule teoreetilisele uurimisele. Rahvusvaheliste suhete distsipliinis olid aga eelkõige 1990ndad aastad need, mis

tõid esile enneolematu teooriate spektri. Kuid selle tõttu, kuidas teoreetilist diferentseerumist tutvustati, ei olnud see asjakohastes õppematerjalides kaua aega hästi märgatav. Selle põhjuseks on tänase päevani kehtiv distsipliin „ortodoksne“ ajalookirjutamine „suurte debattide“ jadana ning sellega seotud teorialoome tegeliku keerukuse lihtsustamine. Nende „suurte debattide“ olemuslik tunnus on kahe konkureeriva teooria või koolkonna vastandumine, mille arutelust tulid tähtsad impulsid rahvusvaheliste suhete kui poliitikateaduse haru edasiarenemisele. Selles „ajaloos“ algab distsipliin esmalt realismi ja idealismi vahelise konfrontatsioonina 1930ndatel ja 1940ndatel aastatel (vrd Carr 1964). Esimese suure teoriadebati põhiliseks vaidluspunktiks oli küsimus, kas ja mil määral saab olla edusamme riikidevahelistes suhetes. Kui idealistid hellitasid esimese maailmasõja valguses lootust vältida rahvusvaheliste institutsioonide (nagu nt Rahvasteliit) loomisega tulevasi sõdu, lükkasid realistid sellised lootused, võttes arvesse riikide jõupoliitikat üldjuhul „anarhiliselt“ mõistetud maailmas, kõrvale kui soovunelmaid ja utopiat. Rahvasteliidu kui rahvusvahelise rahu tagamise instrumendi läbikukkumine ja teise maailmasõja vallandumine näisid osutavat, et realistidel oli õigus.

Realismi ja idealismi vastasseisule järgnes 1950ndatel ja 1960ndatel toimunud teine suur debatt traditsionalistide ja stsientistide vahel. Sisuliselt oli see distsipliinispetsiifiline versioon tol ajal käivast üldisest sotsiaalteaduslikust vaidlusest meetodite üle – kas humanitaarteaduslik „mõistmine“ või loodusteadusele orienteeritud „seletamine“.² Kui traditsionalistid toetusid rahvusvahelisi suhteid puudutavate ütluste põhjendamisel traditsioonilistele meetmetele nagu intuitsioon, kogemus ja tekstide interpreteerimine, siis esindasid nende stsientistlikud vastased – lähtudes metodoloogilise „teaduse ühtsuse“ eeldusest – „loodusteadusliku“ lähenemise võimalust ja vajadust ka sotsiaalse maailma selgitamisel. Stsientistliku lähenemise epistemoloogiline eesmärk on jõuda empiirilistelt kontrollitavate väljaütlemisteni ja universaalsete rahvusvaheliste suhete teooriateni, võttes aluseks süstemaatilise kirjeldamise ja seletamise (vrd Kaplan 1966, Knorr/Rosenau 1969). Rahvusvaheliste suhete distsipliinile loodusteaduslike meetodite ülekandmise tulemusena toimus „professionaliseerumistõuge“, mis aitas kaasa rahvusvaheliste suhete kui iseseisva teadusliku haru väljakujunemisele.

See kontseptsioon teooria arengust kui „suurte debattide“ jadast võimaldas tänase päevani üsna ülevaatlikku teooriate klassifitseerimist, mis aga hiljemalt pärast „kolmanda debati“ identifitseerimist 1980ndatel muutus üha enam vaidlustatuks. Ainuüksi see asjaolu, et mõistet

---

² „Mõistmise“ ja „seletamise“ vaheline vastasseis elavnes uuesti ratsionalismi-konstruktivismi debati ajal 1990ndatel aastatel (vrd Hollis/Smith 1994). Selleks vaadake lõiku 3.1.

„kolmas debatt“ kasutatakse kahe täiesti erineva teoreetilise vaidluse jaoks – ühelt poolt „interparadigma debatt“ realistide, pluralistide ja strukturalistide vahel alates 1970ndatest aastatest (vrd mh Maghoori/Ramberg 1982; Wæever 1997), teiselt poolt debatt positivistide ja postpositivistide vahel 1980ndate keskpaiku (vrd mh Maghoori/Ramber 1982; Smith 1995; Hollis/Smith 2004) – näitab „ortodoksse“ ajalookirjutamise ebapraktilisust rahvusvaheliste suhete teooria arengu mõistmiseks. „Kolmanda debati“ tunnusmärgina positivistliku ja postpositivistliku lähenemise vahel nähakse reeglina intensiivset vaidlust distsipliini teadusteoreetiliste põhialuste üle, mis seadis kahtluse alla arvukad seisukohad rahvusvaheliste suhete struktuuri kohta, nagu näiteks rahvusvahelise süsteemi anarhia.³ Erinevalt mõlemast eelnevast arutelust ei toimunud „kolmas debatt“ mitte niivõrd etableerunud teooriate (neorealism, institutsionalism, liberalism jne) sees, kuivõrd nendega risti. Selle „ristumise“ tulemusena mitmekesisusid siiani toimunud distsipliinisisesed teoriadebatid. Selle interparadigmaatilise diskussiooniga, mis toimus veel 1970ndate ja 1980ndate aastate alguses, on fragmenteerunud teooria- ja debatimaastikul seetõttu alates 1990ndatest aastatest vähe ühist. Lisaks on oodata, et lääne mõjudega uurijate suurendatud huvi mittelänelike rahvusvaheliste suhete teooriatraditsioonide vastu (vrd sh Acharya/Buzan 2010) tugevdab debatimaastiku fragmenteerumist veelgi ja eespool nimetatud teooriate mitmekesisus muutub edaspidi veel tähtsamaks. See kehtib samuti ka rahvusvaheliste suhete teooriate uute kategoriseerimisviiside kohta (näiteks Albert/Cederman/Wendt 2010).⁴

Kas „ortodoksse“ ajalookirjutamise seisukohti ajaloo suhtes jagatakse või mitte: nn kolmas debatt tegi erinevate teadusteoreetiliste positsioonidega teoreetiliste vaidluste ja lähenemisviiside tegeliku mitmekesisuse kogu ulatuses nähtavaks. See on „debatt, mida ei saa võita, vaid mitmekesisus, millega tuleb elada“, nagu Wæever seda väga täpselt väljendas (1996: 155). Praegusele rahvusvaheliste suhete teooriate „olukorrale“ on iseloomulik tugevnev ja edasi diferentseeruv teooriate mitmekesisus, mis esitab asjakohaste ja kaasaegse teooria arengule orienteeritud õpikute kirjutamisele täiesti omaette väljakutse. Tuleme oma „suurte debattide“

---

³ Isegi kui valdkonna teadusteoreetiliste põhialuste vastandumine vahepeal veidi vaibus – nimelt epistemoloogilised küsimused pole erinevalt empiirilistest, ontoloogilistest ja normatiivsetest küsimustest rahvusvaheliste suhete akadeemilisele distsipliinile spetsiifilised – jäävad teadusteoreetilised ja -filosoofilised küsimused teadmiste kogumise protsessi jaoks keskse tähtsusega (Reus-Smit/Snidal 2008b; Chernoff 2007; Kurki/Wight 2010).

⁴ Läänelikku domineerimise dokumenteerimiseks rahvusvaheliste suhete akadeemilises distsipliinis ja eriti teoriadiskussioonis vaadake näiteks Stanley Hoffmannit, kes nimetas rahvusvaheliste suhete uurimist juba 1970ndatel aastatel Ameerika sotsiaalteaduseks („American Social Science“) (Hoffmann 1987 [1977]). Ülevaatenäitena suurtest debattidest ja vastavatest terminitest soovitage muuhulgas Wæever (1997) ja Katzenstein/Keohane/Krasner (1998). Suurte debattide aktuaalse seisu kohta vaadake Wæever (2010).

jaotuse kriitika juurde põhjalikumalt tagasi peatükis 3.2, milles esitame oma kontseptsiooni selle kogumiku tarbeks.

Neorealism

Niklas Schöring

1. Sissejuhatus

Vähesed teooriad on rahvusvaheliste suhete distsipliini niivõrd mõjutanud, nagu seda on neorealism. Seejuures loob see teooria „küllaltki sünge pildi maailma poliitikast“, nagu on tõdenud tuntud neorealismi esindaja John Mearsheimer (1995: 9). Neorealismi ettekujutust rahvusvahelistest suhetest iseloomustab absoluutne julgeolekuhuvide domineerimine, riikide enesesäilitamise tung ja koostööst keeldumine. Kuna ei ole riigist kõrgemat instantsi (nt maailmavalitsust), mis kehtestaks kõikidele riikidele reeglid ja normid ning suudaks neid vajaduse korral jõuga läbi suruda, peavad riigid elama pidevas ebakindluses oma naabrite kavatsuste suhtes ning seepärast olema pidevalt valmis kõige äärmuslikumaks olukorraks – sõjaks. Selliste eeldustega kuulub neorealism selgelt realistlike autorite nagu nt Hans J. Morgenthau, Edward H. Carr või Henry Kissinger traditsiooni, kuid läheb teorialoome küsimustes nendest kaugemale (seetõttu ka *neorealism*). Neorealismi sõnastas 1979. aastal Kenneth Waltz oma raamatus „Theory of International Politics“. Oma suure mõjuvõimu tõttu seisab Waltz selle artikli keskpunktis.

Erinevalt realismist, mida mõjutas tugevalt sõdadevahelise perioodi ja teise maailmasõja kogemus, ja mis põhjendas sõdu antropoloogiliselt inimloomusega, lükkab Waltz sellised rahvusvaheliste suhete seletused tagasi: „Vaatomata sellele, et inimloomus mängib suurt rolli sõdade tekkimises, ei saa see iseenesest seletada ei sõda ega rahu, välja arvatud see lihtne väide, et inimloomus on selline, et kord ta peab sõda ja kord ei pea“ (Waltz 1959: 29).

Vastupidiselt traditsiooniliste realistide, ja siinkohal eriti Morgenthau põhisoo vile sõnastada rahvusvahelise poliitika teooria *välispoliitika* teorianana (vrd Andreas Jacobsi artiklit kogumikus), seisneb Waltzi soov rahvusvahelise poliitika *süsteemse* teooria arendamises. Nõnda nihutab neorealism analüüsi fookuse rahvusvahelise süsteemi tasandile. Neorealism teeb

rahvusvahelise süsteemi struktuuri põhjal järeldusi riikide käitumise kohta ning seetõttu nimetatakse seda tihtilugu ka *strukturaalseks* realismiks. Seejuures on neorealism oma reaalarajaloolises tekkekongtekstis tihedalt seotud Ida-Lääne konfliktiga. Pärast seda, kui 1970ndatel algas juba aastakümneid kestnud külma sõja järel kahe supervõimu vahel lähenemisfaas, kaotas traditsiooniline realism järkjärgult oma selgitusjõudu. Vastastikuse sõltuvuse või maailmasüsteemi teooriad paistsid paremini sobivat rahvusvaheliste suhete jaoks, mida iseloomustas tugevnev koostöö (vrd Manuela Spindleri ja Andreas Nölke artikleid selles kogumikus). Ent Nõukogude Liidu sissetungiga Afganistani paistis pingelõdvenduse faas läbi olevat ning USA rahustav mõju rahvusvaheliste suhetele hakkas hiljemalt pärast Iraani revolutsiooni hääbuma. Lisaks paistis lääne juhtiva riigi majanduslik ülemvõim nafta drastilist kallinemist arvesse võttes üha enam kõikumama lõõvat. Just sellele USA suhtelise allakäigu perioodile maailmamajanduses langes Kenneth Waltzi „Theory of International Politics“ avaldamine.

Neorealism järgis kahte kesket eesmärki: esiteks otsis see selgitust sellele, miks bipolaarne ja hästirelvastatud Ida-Lääne konflikti maailm osutus vaatamata lähenemiste ja eemaldumiste faaside vaheldumisele üllatavalt stabiilseks ja sõja suhtes vastumeelseks. Teiseks püüdis see seoses USA hegemoonia allakäiguga 1970ndatel, Euroopa ja Jaapani tugevnemise ning maailmamajanduse kriisiga seletada, miks USA ülemvõim osutus ebastabiilseks. Waltz otsis *üldist* rahvusvaheliste suhete teooriat, millega saaks rahvusvahelises poliitikas seletada *nii sõda kui ka rahufaase*.

Peale Ida-Lääne konflikti reaalarajaloolise konteksti avaldas neorealismi teorialoomele väga suurt mõju 1960ndatel ja 1970ndatel nn traditsionalistide ja stsientistide vahel teadusteoreetilisel tasandil toimunud tuline debatt õige teadusliku *meetodi* üle. Metodoloogilised traditsionalistid, kelle hulka võib lugeda juhtivaid realiste, lähenevad tavaliselt induktiivselt, st nad avaldavad üldiseid seisukohti üksikute empiiriliste vaatluste alusel. Nendele vastupidiselt toetuvad stsientistid oma uurimistes loodusteadustele või majanduslikele teooriatele ja püüavad nende teaduslikku käsitust kanda üle rahvusvaheliste suhetele (vrd nt Scherrer 1994: 304f). Waltzi jaoks, kes selles vaidluses kuulub selgelt stsientistide hulka, seisab esiplaanil rahvusvaheliste suhete *üldiste mustrite deduktiivne* tuvastamine ja seletamine väheste kesket eelduste alusel. Majanduslikest teooriatest inspireerituna nihkub tema fookus sellel eesmärgil rahvusvahelise süsteemi tasandile. Selle *struktuur* sunnib riike tegutsema julgeolekule ja võimule keskendudes, samal ajal toob aga

süsteem rahvusvahelisel tasandil esile ka võimuolukordi, mis hoiavad ära relvastatud konflikte. Seega asendatakse võim ja võimu poole püüdlemine kui realistide kesksed analüüsikategooriad Waltzi töödes rahvusvahelise süsteemi struktuuriga. Neorealism täiendab sellest vaatepunktist traditsioonilist realismi kahel viisil: nii keskse analüüsikategooria kui ka teadusteoreetilise lähenemise valikul. Sellega kujutas neorealism Waltzi vaatepunktist endast suurt teaduslikku edasiminekut võrreldes traditsiooniliste realistide töödega.

Ida-Lääne konflikti lõppedes tundus, et neorealism on jõudnud kriisi, kuna see ei suutnud ennustada blokkide vastasseisu lõppu (nagu ka teised rahvusvaheliste suhete teooriad). Ootamatu elavnemise sai neorealismlik teooria pärast 2001. aasta 11. septembri sündmusi. Sellest ajast saati on rahvusvahelise poliitika keskpunktis olnud rahvusliku julgeoleku probleemid ja Afganistani ja Iraagi sõjad – isegi kui neorealismi riigikesksus ei paista esialgu sobivat „uute“ ohtude ja julgeolekupoliitiliste väljakutsete hoomamiseks. Praeguseks saab aina selgemaks, et teooriad, mille fookuses on riigid kui rahvusvahelise poliitika kesksed toimijad, omavad tähtsust ka tulevikus, kuna riigist kui kesksest üksusest (märksõna: *global governance*) loobumine on erinevates geograafilistes piirkondades väga erinevalt arenenud (Müller 2009).

Viimaks on neorealism vaatamata kogu kriitikale tähtis teooria, mida peaks tundma, ka sellepärast, et (neo)realistlik maailmavaade paljastab oma poliitilist mõjujõudu paljudes välis- ja julgeolekuministeriumites (Gyngell/Wesley 2003).

2. *Kenneth N. Waltzi neorealism*

Neorealismi keskne küsimus on järgmine: kas, ja kui vastus on jaatav, miks kalduvad riigid vaatamata erinevatele poliitilistele süsteemidele ja ideoloogiatele oma välissuhtluses sarnaste käitumismallide poole, ja miks peavad suurvõimud alati sellega arvestama, et nende ülemvõimule esitatakse väljakutse. Samal ajal püüab see teooria seletada, miks kindlatel ajalooajalooperioodidel esineb rohkem sõdu, teised perioodid kulgevad aga vaatamata suurtele pingetele rahulikult. Seejuures keskendub neorealism üksnes „kõrge poliitika“ valdkonnale (ehk klassikalisele julgeolekupoliitikale) ja jätab „madala poliitika“ (sotsiaalsed ja majanduslikud küsimused) tähelepanuta.

Kõige silmapaistvam ja mõjukam neorealismi esindaja on senini Kenneth N. Waltz. Oma teosega „Theory of International Politics“ pretendeerib Waltz ulatusliku rahvusvaheliste suhete

teooria sõnastamisele. Kõrge abstraktsioonitaseme tõttu on paljudel „Theory of International Politics“ lugejatel probleeme viia oma poliitilised igapäevakogemused selle teooria seisukohtade ja järeldustega kooskõlla. Et vältida väärarusaamu, on seega mõttekas enne tegeliku teooria esitamist kõigepealt selgitada, miks Waltz uut rahvusvaheliste suhete teooriat vajalikuks pidas, millist nõuet ta selle teooriaga seostab, ja milline teoreetiline arusaam on tema neorealistliku mõteviisi aluseks.

2.1. Teadusteoreetilised alused

Juba oma 1959. aastal ilmunud teoses „Man, the State and War“ eristab Kenneth Waltz kolme analüüsitasandit, mida tema arvates võib kasutada rahvusvahelise poliitika seletamiseks, ja mida ta nimetab „kujutisteks maailmast“ (*images*) või analüüsitasandid (*levels of analysis*). „Esimene kujutis maailmast“ on *indiviidi tasand* ja põhineb kindlatel antropoloogilistel eelsoodumustel, mis määravad ka poliitiliste otsustajate käitumist. Realistid kasutavad tavaliselt esimest analüüsitasandit, omistades antropoloogilisi kalduvusi sarnaselt inimindiviidile ka riikidele. Riigi *poliitiline süsteem* moodustab teise analüüsitasandi. Näiteks toimib sel tasandil liberaalne teooria kui uuritakse, kas demokraatiad käituvad väljapoole teistsuguselt, kui mittedemokraatiad (vrd ka Andreas Hasencleveri artiklit selle kogumikus). Kolmanda tasandina tuvastab Waltz lõpuks rahvusvahelist süsteemi.

Suuremal osal rahvusvaheliste suhete teooriatest on Waltzi arvates üks põhjanev puudus: need piirduvad rahvusvahelise poliitika analüüsis esimese või teise tasandiga, et sealt teha järeldusi *konkreetses* riigi spetsiifilise välispoliitika kujunemise kohta. Tervik ehk rahvusvaheline poliitika pole sel juhul midagi enam kui oma osade – konkreetsete spetsiifiliste välispoliitikate – summa. Teooriaid, mis sellist lähenemisviisi kasutavad, nimetab Waltz „reduktsionistlikeks“ (Waltz 1979: 18), nende hulka kuulub liberaalsete teooriate kõrval tema jaoks ka traditsiooniline realism. Kuigi kogutakse palju empiirilisi andmeid, saab nendest ainult osaliselt tuletada üldiseid teoreetilisi väiteid (korrapärasuse mõttes) rahvusvahelise süsteemi laiemate seoste kohta. Lisaks, argumenteerib ta edasi, *allsüsteemsele esimesele või teisele* tasandile jäämine loob kiusatuse lisada teooriale *ad hoc* uusi muutujaid, kui siiani vaadeldud muutujate alusel polnud võimalik saavutada rahuldavat seletust. Waltz on sõnaselgelt vastu nõudele „*võimalikult täielikult* empiirilisi andmeid arvesse võtta“ ja nõuab täpselt vastupidist, nimelt „*lihtsustamist*“ (Hellmann 1994: 73, FN 14; esiletõstmine

originaalis). Ainult lihtsustamine võimaldab rahvusvaheliste protsesside kesksete ja määravate elementide abstraktset mõistmist, moonutamata neid ebaoluliste faktoritega. Keskne märksõna, mis sellega seoses alati esile tuleb, on lihtsus (*parsimony*) ehk teooria parsimoonia (vrd nt Scherrer 1994: 304f): mida vähem muutujaid peab teatud käitumisviisi seletamiseks kasutama, seda paremaks hinnatakse teooria üldist selgitusjõudu.

Waltzi teooriakontseptsioon on seega tugevasti orienteeritud majandusteadusele, mida ta näeb eeskujuna rahvusvahelise poliitika teooria sõnastamisel. Otsustav läbimurre teaduslikult üldtunnustatud rahvamajanduse teooria loomisel oli Waltzi sõnul abstraktne – ning mõõndatavasti ebarealistlik – majandusliku sfääri lahutamine teistest ühiskondlikest ja poliitilistest probleemidest (Waltz 1990: 22). Sellest inspireerituna näeb ta vajadust jõuda ka rahvusvahelise poliitika vallas teoriani, mis analoogselt keskendub vaid *rahvusvahelise poliitika sfäärile*, võtmata arvesse poliitilisi ja sotsiaalseid faktoreid. Ainult nii on võimalik seletada rahvusvahelise poliitika *põhiseid*. Sellega kaasneb aga paratamatult analüütilise perspektiivi nihkumine. Waltz valib vastavalt *rahvusvahelise süsteemi* tasandi, kolmanda kujutise maailmast. Nii nagu turg määrab ettevõtete käitumist, näiteks sundides neid oma toodet turust tingitud hinnaga müüma, valitsevad Waltzi arvates rahvusvahelises süsteemis jõud, mis määravad riikide käitumist *väljastpoolt*, ilma et riigid sellist mõjutust pikaajaliselt vältida saaksid. Nendele jõududele jõutakse jälile järgmises peatükis.

2.2. *Rahvusvaheline süsteem: toimijad ja struktuurid*

Iga rahvusvaheliste suhete teooria, mille analüüsi fookuses on rahvusvahelise süsteemi tasand, peab kõigepealt defineerima enda süsteemimõiste. Waltzi jaoks koosneb rahvusvaheline süsteem kahest elemendist: *toimijatest* ehk süsteemi *üksustest (units)* – milleks on riigid, ja *eraldiseisvast süsteemi struktuurist (structure)*. Neorealismi vaatepunktist tuleb mõlemat elementi uurida üksteisest eraldi.⁵

Vastavalt „reduktsionismi keelule“ mõistetakse riike kui *homogeenseid* ehk *ühetaolisi* toimijaid, kelle „siseelu“ ei oma neorealistliku teooria sõnastamiseks mingit tähtsust. Riikide sisemine korraldus – näiteks konkreetne poliitiline süsteem – on neorealistikust vaatepunktist ebaoluline ning kujutab endast justkui „musta kasti“, mille neorealism jätab avamata.

---

⁵ Selle poolest erineb Waltzi süsteemimõiste teistest süsteemsetest perspektiividest - näiteks maailmasüsteemi teooriast. Vrd Ruggie 1983: 262ff, samuti Andreas Nölke artiklit selles kogumikus.

Rahvusvahelise poliitika jaoks on seega ebaoluline, kas riik on liberaaldemokraatliku korraldusega, või seda juhitakse kui autokraatiat, monarhiat või diktatuuri. Sellega jäetakse riikide olulised eristusomadused *teadlikult* tähelepanuta. Niisiis eeldatakse teooria vaatepunktist, et kõik riigid on sisuliselt identsed (*like units*, s.t ühetaolised toimijad või *unitary actors*, vrd Waltz 1996: 54). Selle eeldusega seab neorealism ennast vältimatult kriitika alla, et see hülgab keskseid elemente, mis on rahvusvahelise tasandi poliitiliste protsesside mõistmiseks tähtsad. Waltz vastab siinkohal, et kindlate küsimuste seletamiseks (näiteks konkreetse välispoliitika seletamiseks) tuleks tõesti vaadata riikide „sisse“. Ometi pole tema eesmärk luua välispoliitika teooria. Tema jaoks on tähtsam üldiste tendentside ja jõudude identifitseerimine (Waltz räägib „süsteemsetest efektidest“), mida tuleb *kõikide* riikide puhul võrdsel määral arvesse võtta. Seega töötavad neorealistid, kes orienteeruvad Waltzile, enamasti kolme põhieeldusega:

- 1) Kuigi üksikute riikide konkreetseid huve ei arvestata (kuna need on „mustas kastis“), lähtuvad neorealistid vähemalt ühest kesksest vajadusest, mis seisab riiklike prioriteetide järjekorras esimesel kohal: *ellujäämine*. Seda võib mõista kui püüdlemist riikliku ja geograafilise terviklikkuse säilitamise poole.
- 2) Riigid järgivad kesksete eelistuse elluviimist ratsionaalselt, s.t et nad orienteeruvad oma otsustes instrumentaalse ratsionaalsuse kriteeriumist.⁶ Teiste riikide kavatsuste suhtes valitseb aga ebakindlus. Teiste riikide agressiivsus ja laienemissoovid on alati ähvardavate ohtudena olemas ning nendega tuleb arvestada.
- 3) Kui esimesed kaks eeldust kehtivad kõikidele riikidele, esineb siiski üks kriteerium, mille järgi riike saab eristada: nimelt nende võimekus (*capabilities*) (Waltz 1979: 195). Kuidas võimekust ja võimu *täpselt* mõõta, lähemalt ei seletata. Need jäävad abstraktsete kontseptsioonidena õhku rippuma (Waltz 1979: 129ff). Vähemalt viitab Waltz sellele, et kindla riigi võimu määratlemiseks ei piisa ainult relvasüsteemide ja sõdurite kokkulugemisest. Riikliku võimu hulka võib arvestada ka majanduslikke ja isegi sotsiaalseid faktoreid. Samuti on võim riikidevahelise võrdluse „arvestusühikuks“, nii nagu rahaliselt hinnates saab määrata erinevate kaupade omavahelist suhet (Waltz 1986: 333).

---

⁶ Riikide ratsionaalsuse eeldus pole teoses „Theory of International Politics“ sõnaselgelt väljendatud. Waltz tunnustab hilisemates kirjutistes siiski, et lähtub sellest eeldusest *vaikimisi*. Vrd. nt Waltz (1986: 330).

Võib tunduda üllatav, et seni on nimetatud ainult riike kui relevantseid toimijaid rahvusvahelises süsteemis. Muidugi ei vaidlusta ka neorealism, et rahvusvahelised ettevõtted, valitsusvälised ja rahvusvahelised organisatsioonid omavad reaalsuses samuti teatud tähtsust. Sellegipoolest on neorealismi teoreetilisest vaatepunktist sellised toimijad ebaolulised, kuna nad ei mõjuta protsesse, mis neorealismlikust vaatepunktist otsustavalt määratlevad rahvusvahelist poliitikat.

Sel ajal kui reduktsionistlike teooriate vaatepunktist moodustub struktuur riikide interaktsioonidest ja seega nendest ka sõltub, defineeritakse Waltzi teorias struktuuri sõltumatult toimijatest, nende huvidest ja nende interaktsioonidest. Rahvusvahelise süsteemi struktuuril on neorealismlikust perspektiivist iseseisev põhjuslik mõju toimijatele ning see tagab selle, et riigid käituvad kindlates situatsioonides põhimõtteliselt sarnaselt. Ent kui me soovime määrata rahvusvahelise süsteemi struktuuri tähendust täpsemalt, siis siin tekib probleem, et seda ei saa sellisena otseselt vaadelda. Seetõttu peab seda abstraktselt modelleerima. Waltzi definitsiooni järgi esineb kolm elementi, mida saab kaasata rahvusvahelise süsteemi poliitilise struktuuri määramiseks: (1) korralduspõhimõte, (2) toimijate omadused või funktsionaalsed spetsifikatsioonid ja 3) ressursside ehk võimu jaotus toimijate vahel.

- 1) Põhimõte, mille alusel üksused on rahvusvahelises süsteemis järjestatud, on korralduspõhimõte (*ordering principle*). Waltzi järgi on kaks põhilist võimalust, kuidas toimijad võivad süsteemis korraldatud olla: hierarhiliselt või anarhiliselt (Waltz 1979: 114ff). Hierarhilist struktuuri iseloomustab – nagu rahvuslikele poliitilistele süsteemidele omane – kõrgemalseisva sanktsioonide kehtestamise õigusega (vägivalla monopol) võimu olemasolu, mis tagab üksikute üksuste kaitse. Erinevalt sellest tähistab anarhia – vastupidiselt argikeelsele kasutusele – sellise võimu *puudumist*: iga toimija on sellistes tingimustes omaette. Kõik neorealismlikud lähtuvad sellest, et rahvusvaheline süsteem on anarhiline – puudub „maailmavalitsus“ ehk kõrgemalseisev võim. Anarhia eeldusel on, nagu hiljem saab näha, kaugeleulatuvad tagajärjed neorealismi teorialoomele.
- 2) Teine struktuuritunnus, millele Waltz tähelepanu pöörab, on üksuste funktsionaalne diferentseerumine või üksuste iseloom (*character of units*). Funktsionaalne diferentseerumine esineb siis, kui riikide vahel on olemas „tööjaotus“, s.t et riigid täidavad erinevaid funktsioone – sarnaselt tööjaotusele ühiskonnas. Hindamisel, kuivõrd on rahvusvahelises süsteemis riikidevaheline tööjaotus võimalik, mängib

keskset rolli süsteemi korralduspõhimõtte. Waltz järeldeb anarhia eeldusest, et riigid ei hakka funktsionaalset diferentseerumist, s.t rahvusvahelist tööjaotust, vaagima. Anarhia sunnib kõiki riike hoolitsema oma keskse eelistuse – suveräänsuse säilitamise ehk isikliku ellujäämise – eest ja seejuures mitte lootma välisabile. „Rahvusvaheline imperatiiv on: „hoolitsege enda eest““ (Waltz 1979: 107). Seetõttu nimetatakse neorealiste kirjeldatud süsteemi ka eneseabisüsteemiks (*self-help system*).

- 3) Kolmas element, mis iseloomustab rahvusvahelist süsteemi, on riikidevaheline võimekuse jaotus (*distribution of capabilities*). Kuigi iga üksiku riigi võim on vastava üksuse tunnus, mõistab Waltz võimu *jaotumist* rahvusvahelises süsteemis kui süsteemi struktuuri omadust (vrd Waltz 1979: 80 ja 98). Mõeldavad on kolm konkreetset võimujaotust: rahvusvaheline süsteem võib olla struktureeritud unipolaarsena (üks üleriik, hegemoon), bipolaarsena (kaks üleriiki, näiteks Ida-Lääne konflikti ajal) või multipolaarsena (rohkem kui kaks üleriiki).

Nüüd kus on seletatud neorealistliku teorialoome kesksed eeldused, kirjeldatakse järgnevalt rahvusvahelise süsteemi tähtsaimaid poliitilisi protsesse, mida Kenneth Waltz nendest eeldustest tuletab.

2.3. *Rahvusvaheline poliitika neorealistlikust vaatevinklist*

Milline mõju on siis rahvusvahelise süsteemi struktuuril toimijatele, konkreetsemalt küsides: kuidas käituvad riigid anarhia tingimustes? Lähteidee on järgmine: riigid, kes soovivad anarhiliselt korraldatud keskkonnas ellu jääda, on sunnitud kõigega riskima, et oma julgeolekut maksimeerida. Ohust väljaspool on nad ainult siis, kui rahvusvahelises süsteemis esineb jõudude tasakaal (*balance of power*), kuna sel juhul peletab potentsiaalselt agressiivseid riike eemale lüüasaamise võimalus. Seega tuleb jõudude *tasakaalutusi* juba eos lämmatada, kuna ellujäämine pole vastase ähvardava üleoleku tõttu enam ilmtingimata tagatud. Selliseid protsesse nimetavad neorealistid tasakaalustamiseks (*balancing*). Riikide põhioõue rahvusvahelises süsteemis kõlab seega järgmiselt: kui tahad ellu jääda, siis tasakaalusta jõudude tasakaalutusi! Rahvusvahelise süsteemi struktuur „mõjub“ just nii riikide käitumisele, avaldab seega konkreetset moel riikidele põhjusliku mõju. Neorealistlikus seletusmudelil on sellel *sõltumatu muutuja* staatus.

Waltzi jaoks näitab rahvusvaheline süsteem üles elementaarset põhitendentsi jõudude tasakaalu suunas. Siiski ei tähenda see, et riikide käitumine on ette kindlaks määratud ja et nad *peavad* alati ajama tasakaalustamispoliitikat:

„Riikide tegevust ei määra nende struktuur. Pigem (...) struktuurid kujundavad ja lükkavad tagant. (...) Kuna riigid eksisteerivad koos eneseabisüsteemis, on nad vabad tegema igasuguseid veidrusi, mida nad tahavad, aga on tõenäoline, et nad saavad premeerida käitumise eest, mis reageerib struktuursele survele, ja karistada käitumise eest, mis seda ei tee“ (Waltz 1997: 915).

Seega pole jõudude tasakaal või tendents selles suunas küll paratamatu, kuid siiski väga tõenäoline:

„Eneseabisüsteem on selline süsteem, milles need, kes ennast ise ei aita (...) ei suuda õitseda, avavad ennast ohtudele, ja kannatavad. Hirm selliste soovimatute tagajärgede ees julgustab riike käituma viisil, mis kaldub jõudude tasakaalu loomise poole“ (Waltz 1979: 118).

Nendest tähelepanekutest järeldub, et riigi jaoks on eriti tähtis pidevalt võrrelda oma võimekust teiste toimijate omaga ja pidevalt määratleda oma positsiooni rahvusvahelises süsteemis. Jõu nihkeid teise riigi kasuks saab seejuures tasakaalustada üldjuhul kas *enda* relvastamisega või *alliansi moodustamisega*.

Kui suurvõim kasutab enda võimekust oma positsiooni parandamiseks rahvusvahelises süsteemis, on tõenäoline, et teised riigid ei hakka selle riigiga ühepoolselt konkureerima (nt relvastamise kaudu), vaid püüavad taastada tasakaalu *alliansi* moodustamise kaudu. Kui lisaks oletada, et võimalus kasvatada kindlustunnet võimsamate riikide käitumise suhtes enda relvastamise kaudu on paljudele riikidele ressursside piiratuse tõttu kättesaamatu, siis paistab jõudude tasakaalu eesmärgil vältimatu, et riigid liituvad sel juhul alati nõrgema poolega, saavutamaks tasakaalu tugevama poole suhtes.

Millal aga kaldub rahvusvaheline süsteem pigem sõjale, ja millal saab ajaloos arvestada sõbralikumate perioodidega? See on teine alguses sõnastatud küsimustest ning Waltzi vastuseid sellele tutvustatakse järgnevalt lähemalt. Keskse tähtsusega on siin erinevad võimujaotused, millega saab iseloomustada rahvusvahelist süsteemi: uni-, bi- ja multipolaarsus. Waltz lähtub eeldusest, et bipolaarsed süsteemid kahe suurvõimuga kalduvad rahvusvahelisel tasandil kõige vähem sõdade poole või osutuvad pikas perspektiivis eriti stabiilseteks, kuna bipolaarsed

võimusuhted on üldjuhul selged. Tõenäosus hinnata teise riigi võimsust valesti, mis seejärel nõuaks omapoolset reaktsiooni (relvastumist), on seega väike. Sõda pärssiv jõudude tasakaal on sellise võimujaotuse puhul suhteliselt kergesti saavutatav (vrd Waltz 1979: 161ff). Empiiriliseks näiteks on külm sõda. Kuid Waltz pidas külma sõja bipolaarsuse pikaajalisuse jaoks tähtsaks veel ühte lisaargumenti – tuumarelvade tasakaalustavat mõju. Nende tohutu hävitusjõud ja mõlema supervõimu garanteeritud vastulöögivõime löid jõudude tasakaalu, mille puhul agressiivne sõjaline akt ei tooks ühelegi riigile kasu. Seevastu on *multipolaarsetes süsteemides* olukord märgatavalt problemaatilisem, kuna iga riik peab tundma ennast ohustatuna paljude teiste riikide poolt, kelle võimekust ta saab ainult ebamääraselt hinnata ja kelle kavatsuste suhtes valitseb teadmatus. Seetõttu on palju suurem tõenäosus, et toimijad ekslikult arvates, et suudavad sõda võita, teisi riike ründavad. Samuti on mõeldav, et riigid kalduvad pigem ennetavate sõdade poole, et takistada teisi saavutamast võimueelist. Seevastu *unipolaarses süsteemis* kujutab hegemoon endast kõikidele teistele riikidele käegakatsutatavat ohtu, mille tulemusena sõlmitakse tasakaalustamisnõude kohaselt vastukaaluks alliansse. See pole üldjuhul hegemooni huvides, mistõttu potentsiaalsete konfliktide arv ja sõjaliste konfliktide tõenäosus kasvab. Mõned autorid ootasid näiteks USA hegemoonia allakäigul 1970ndate lõpus ja 1980ndate aastate alguses rahvusvaheliste konfliktide arvu märgatavat kasvu ja nägid sellele kinnitust läänevastase revolutsiooni avaldumises Iraanis (vrd Gilpini arutlust 1981: 231ff).

Aga kas sellistes tingimustes on võimalik *riikidevaheline koostöö*? Sellele oli juba viidatud, et riigid on tasakaalustamisprotsessi raames võimelised moodustama alliansse. Sellega lõpevad neorealistliku ettekujutuse järgi võimalused vabatahtlikuks koostööks rahvusvahelisel tasandil. Riigid ei hakka potentsiaalse sõltuvusohu tõttu osalema kaugeleulatavas koostöös ühise heaolu suurendamiseks. Riigid peavad alati arvestama ka sellega, et potentsiaalsed koostööpartnerid ei pea kinni kokkulepetest, kui nad saavad sellest kasu – näiteks rikutakse salaja desarmeerimise kokkulepet. Seetõttu räägitakse ka petmise probleemist, millega riigid silmitsi seisavad, ja mis on julgeolekusektoris eriti nakkav. Neorealistide jaoks teeb eneseabisüsteemi raames julgeoleku poole püüdlemine sõltuvuse ja petmise ohu vastuvõetamatuks. Rahvusvahelistele institutsioonidele ja režiimidele ei omistata seega ka tähtsat rolli, kuna need ei ole neorealistlikust vaatepunktist piisavalt võimelised neid põhiprobleeme lahendama (vrd kriitika osa Bernhard Zangli artiklist selles kogumikus). Neorealismis on mõeldav ainult üks rahvusvahelise koostöö vorm, mis läheb alliansi moodustamisest kaugemale: hegemooni pealesunnitud koostöö (*hegemonically induced cooperation*). Sel juhul sunnib hegemoon teisi

riike funktsionaalselt diferentseeruma, et kasvatada ühist heaolu. Seejuures võtab hegemoon üle suurema osa koostöös osalevate riikide kuludest ja kaitsefunktsioonidest ning pakub neile seeläbi ajendit koostöös osalemiseks (siinkohal võib vaadelda näiteks USA rolli majandusliku korra ülesehitamisel sõjajärgsel ajal oma kesksete institutsioonidega nagu GATT, IMF ja Maailmapank).

Milline *kujunduspotentsiaal* on siis üldse riikidel rahvusvahelises süsteemis? Waltz eristab fundamentaalselt sellega seoses süsteemi *muutmist* (*change*) ja *transformeerimist* (*transformation*) (Waltz 1986: 342). Rahvusvahelise süsteemi muutmisega on tegemist siis, kui riigid mõjutavad võimekuse jaotumist (*distribution of capabilities*). Ühepoolse relvastumise või desarmeerimise kaudu on toimijatel vähemalt lühiajaliselt võimalik seda struktuuri omadust mõjutada – enne kui tasakaalustamisprotsess korrigeerivalt mõjuma hakkab. Sellest muutmise võimalusest tuleb eristada süsteemi transformeerimist. See toimub ainult siis, kui anarhiast on jagu saadud, näiteks läbi maailmavalitsuse ülesehitamise või kui maailma hakkab valitsema ülivõimas riik. Seda võimalust peab Waltz aga nii ebatõenäoliseks, et ta määrab rahvusvahelise süsteemi anarhia ja sellest tuleneva eneseabivajaduse *ajas muutumatuteks* tunnusteks. Kui *muutus* ehk näiteks üleminek bipolaarsuselt multipolaarsusele on üldjuhul võimalik, siis rahvusvahelise süsteemi transformatsioon on äärmiselt ebatõenäoline. Ometi ei tohi välistada anarhiast jagu saamise *võimalust*. Samas aga tähendab see ka seda, et on teada neorealismi aegumiskuupäev. „Kui rahvusvahelise poliitika anarhia annaks teed maailmahierarhiale, siis rahvusvahelise poliitika teooria [s.t Waltzi neorealism] muutuks mineviku teooriaks“ (Waltz 1986: 340).

Tervikuna loob neorealism rahvusvahelistest suhetest väga pessimistliku pildi. Rahvusvahelisest süsteemist tulenev surve sunnib riike eelkõige oma enda julgeolekut tagama. Jõudude tasakaalutusi tuleb kohe tasakaalustada ja rahvusvahelist koostööd on väga raske saavutada.

3. Teooriasisene diferentseerumine ja edasiarendamine

Kuigi rahvusvaheliste suhete debattides seostatakse neorealismi mõistet eelkõige Waltzi töödega, on autorite arv, kes ennast neorealitidena positsioneerivad, väga suur. Mõiste „neorealism“ võib kehtida ka üldmõistena kõikide tööde kohta, mis põhinevad realismil, aga laiendavad seda kesketes valdkondades. Nii esindab näiteks Reinhard Meier-Walser teesi, et

mõiste neorealism tähendab „esialgu mitte rohkem ega vähem, kui et selle terminiga kirjeldatavate suundade hulka kuuluvad teadlased ei samasta ennast täielikult Hans Morgenthau „klassikalise“ realismiga, vaid (...) et nad kalduvad sellest vanemast koolkonnast kõrvale“ (Meier-Walser 1994: 115f).

Neorealismi rohkearvulistest harudest ja edasiarendustest tõstetakse järgnevalt esile kõige tähtsamad tööd ja küsimused, mis puudutavad „Theory of International Politics“ tsentraalseid väljaütlemisi, ennast nendest kriitiliselt piiritlevad või neid edasi arendavad.⁷

3.1. *Waltzi kontseptsiooni teostamine: realismisisesed reaktsioonid teosele „Theory of International Politics“*

Kuigi realismisisesete debattide raames esitati pärast „Theory of International Politics“ avaldamist waltzlikule neorealismile suur hulk kriitilisi etteheiteid, vaadeldakse siinkohal ainult kahte fundamentaalset kriitikapunkti:

- 1) Kas riigid tõesti kalduvad, nagu Waltz seda sõnastab, käitumise poole, mis viib jõudude tasakaaluni, või on selline jõudude tasakaal pigem erand?
- 2) Kas riigid on tõesti huvitatud *julgeoleku* maksimeerimisest, või kas nad soovivad pigem oma võimu maksimeerida?

(1) Waltzi tasakaalustamistees, mille kohaselt nõrgad riigid ühinevad tugevate riikide vastu allianssideks, andis juba varsti põhjust paljudeks empiirilisteks uuringuteks. Stephen Walt viis sellega seoses läbi ulatusliku uuringu alliansimoodustamise kohta (Walt 1985). Tema järelduseks on, et tasakaalustamine tuleb empiirilise nähtusena küll ette, kuid mitte Waltzi nimetatud põhjustel. Selle asemel, et tasakaalu otsingutel orienteeruda *objektiivsele* võimekusele, on riikide jaoks otsustav pigem *tajutud oht*. Seega on Walt jõudnud neorealismi ümbersõnastamiseni *ohtude tasakaalu* teooriaks: „Jõudude tasakaalu teooria ennustab, et riigid loovad alliansse süsteemi *kõige tugevama* riigi vastu, kuid ohtude tasakaalu teooria ennustab, et nad liituvad *kõige ohustavama* riigi vastu“ (Walt 1997: 933; esiletõstmine originaalis). Kuigi see idee võib esimesel pilgul näida usutavana, kritiseeritakse, et „ohu“ kategooria

---

⁷ Realistliku paradigma arenemise kohta põhjaliku ülevaate saamiseks rahvusvahelistes suhetes ja rahvusvahelises poliitilises ökonomias vt Guzzini (1998).

sisseviimisega hüljatakse süsteemne tasand allsüsteemse tasandi või psühholoogiliste faktorite kasuks (Legro/Moracsik 1999: 36ff).

Erinevalt sellest ümbersõnastusest esines alati ka fundamentaalset kriitikat jõudude tasakaalu hüpoteesi kohta. Erinevalt Waltist argumenteerib nt Randall Schweller (1994), et tasakaalustav käitumine esineb empiirilisel oluliselt harvem, kui Waltz ja Walt väidavad (sellega on nõus ka ajaloolane Paul Schroeder 1994 ja hiljuti Wohlforth/Little/Kaufman et al. 2007).⁸ Schweller väidab, et teatud tingimustes on tõenäolisem, et nõrgemad riigid liituvad vabatahtlikult tugevamatega. Sellist käitumist nimetatakse kaasajooksmiseks (*bandwagoning*). Riigid hakkavad kaasajooksikuteks eriti siis, kui sellise käitumisega kaasneb mingi kasu (Schweller 1994: 74). Seda lähenemist nimetab ta *huvide tasakaalu teooriaks (theory of balance-of-interest)* (Schweller 1994: 99).

Lõpuks põhjendab Schweller (2006), et empiirilisel esineb tihti ka „alatasakaalustamist“. Selle all mõeldakse, et hoolimata ilmsest ohust loobuvad riigid vajalikust relvastumisest. Ka selle puhul määrab Schweller otsustavaks riigisisised faktorid (nt eliidi konsensuse ja ühtsuse määr, sotsiaalne ühtsus või valitsuse stabiilsus; vrd Schweller 2006: 11f). Seetõttu heidetakse talle ette, et ta nihutab oma idee tsentraalsed elemendid allsüsteemsele tasandile (Legro/Moravcsik 1999: 30). Kuna aga Schweller – erinevalt Waltist – näeb ennast ise pigem klassikalise realismi esindajana (neoklassikaline realism), siis puudutab teda see etteheide vähem.⁹

Lõpuks on rahvusvahelise süsteemi unipolaarne võimujaotus viinud pärast Ida-Lääne konflikti lõppu debatini, kas tasakaalustamine peab alati toimuma sõjalise võimekuse tasandil, või on võimalikud ka teised tasakaalustava jõu moodustamise vormid. Nii jõuavad mõned autorid, eelkõige ajakirjas „International Security“ korraldatud vaidluses¹⁰, järeldusele, et USA võimalikud väljakutsujad – eelkõige Hiina Rahvavabariik – kes pole hetkel (veel) võimeline USA-le sõjaliselt vastu astuma, panustavad selle asemel süstemaatiliselt „pehmetele“ faktoritele, et vähendada USA mõjujõudu ja võimu teostamist. Niinimetatud pehme tasakaalustamine (*soft balancing*) panustab eelkõige „rahvusvaheliste institutsioonide, majandusliku riigimehekunsti ja diplomaatiliste kokkulepete“ mõjule (Pape 2005: 10), et vähendada või vähemalt piirata USA ühepoolset tegevust, nagu nt Iraagi sõda 2003. Kriitikud

---

⁸ Vastuseks sellele kriitikale vaata Masala (2005) ja Eilstrup-Sangiovanni (2009).

⁹ Realismi kohta üldiselt, ja eriti „neoklassikalise realismi“ kohta, vaata Andreas Jacobsi artiklit selles kogumikus ja samuti Lobell/Ripsman/Taliaferro (2009).

¹⁰ Vrd eelkõige Sommer 2005 (30: 1) väljaannet, milles leiab ka mõlemad tsiteeritud tekstid, lisaks väljaanne Winter 2005/06 (30: 3), eelkõige *Correspondence* osa.

seavad aga kontseptsiooni selgitusjõu kahtluse alla, ja ei näe ei pehme jõu vahendite süstemaatilist kasutamist USA vastu, ega olulist Ameerika tegevusala piiramist „pehme tasakaalustamise“ (*soft balancing*) abil (vrd Brooks/Wohlforth 2005: 75). Pigem on just USA enda nn pehme jõud see, mis tagab nendele eriti palju mõjujõudu rahvusvahelistes suhetes (Nye 2004).

Debatt selle kohta, mil määral ja mis kujul tasakaalustamine empiirilise fenomenina tegelikult esineb, omab – olenevalt sellest, kas kuulutakse neorealismi kriitikute või pooldajate hulka – kaugeleulatuvaid tagajärgi. Tasakaalustamine on nimelt ainuke tsentraalne hüpotees, mida saab empiirilise testiga tuvastada (Schroeder 1994). Kui Waltziga lähtuda sellest, et neorealism on võimeline ainult tõenäosust väljendavateks avaldusteks, ja tasakaalustamine on seejuures protsess, mis teatud tingimustel võib kesta aastakümneid, siis minimeeritakse teooria prognoosimise võimet ja immuniseeritakse see range testi vastu – arvavad kriitikud (nt Guzzini 1998: 130ff). Vastavalt taotleb Schweller: „Isegi süsteemiteooriad peavad uurima riigi käitumise ja välispoliitika ajaloolisi juhtumeid, et näha, kas toimijad rääkisid ja tegutsesid viisil, mida seletus ennustas“ (Schweller 2003: 322). Ent neorealistidele nagu Waltz (1996, 1997) või Eilstrup-Sangiovanni (2009) ei avalda ulatuslikud „testid“ ja vastuolulised empiirilised tähelepanekud erilist muljet, kuna konkreetsete juhtumite analüüs langeb välispoliitika uuringute, mitte rahvusvaheliste suhete valdkonda (Masala 2005: 99).

(2) Teine diskussioonipunkt neorealistliku koolkonna sees on küsimus, kas riigid püüdlevad võimu poole piiramatult või ainult selles ulatuses, mis on vajalik, et tagada enda julgeolek ja autonoomia. Vastusest sellele küsimusele tulenes nüüd juba laialdaselt tunnustatud jaotus „kaitsvateks“ ja „ründavateks“ neorealistideks. Seda jaotumist kirjeldab Stephen Walt kui „kõige huvitavamad kontseptuaalset arengut realistliku paradigma sees“ (Walt 1998: 37). Walti ennast loetakse kaitsva neorealismi esindajaks. Tema jaoks on julgeolek, mitte võim, riikide kõrgeimaks prioriteediks. John Mearsheimer on seevastu üks juhtivaid ründavate neorealistide esindajaid, kes on määratlenud ründavat neorealismi teoreetilisest küljest kõige rangemalt. Tema fookus on suunatud suurvõimudele (*great powers*):

„Ründavad realistid nagu Mearsheimer (...) väidavad, et riigid püüavad oma suhtelist võimu maksimeerides maksimeerida julgeolekut, samas kui kaitsvad realistid (...) väidavad, et suurvõimud on üldjuhul kaitstunud, kui nad hoiduvad võimu maksimeerimisest ja soovivad pigem oma *status quo*'d kaitsta“ (Walt 1997: 932f).

Kuigi see väide meenutab esmapilgul klassikalisi realiste (nt Morgenthau), ei käsitle Mearsheimer antropoloogilisi faktoreid olulistena, vaid tuleb süsteemsetest faktoritest võimu maksimeerimise poole püüdluse kui ellujäämise strateegia (Mearsheimer 2001: 29). Nii püüdlevad riigid Mearsheimeri arvates ebakindluse tõttu teiste riikide käitumise suhtes niikaua võimu poole, kuni nad saavutavad hegemooni staatuse – või ebaõnnestuvad selles püüdluses. Niipea kui hegemooni staatus on saavutatud, lõpeb püüdlemine võimu poole ära, kuna eneseabi imperatiiv pole enam relevantne (Mearsheimer 2001: 35). Juba 1991. aastal osutas Snyder (Snyder 1991: 6) kaitsva realismi perspektiivist sellele, et püüdlemine julgeoleku poole läbi ekspansiooni ebaõnnestub vältimatu tasakaalustava võimu ja plahvatuslikult kasvavate kulutuste tõttu (Snyder 1991: 6). Kuid Waltz on osutanud sellele, et küsimus, kas riigid püüdlevad julgeoleku või võimu poole, ei mõjuta tema teooria loogikat: „(...) jõudude tasakaalu süsteem toimib nii siis, kui riigid püüdlevad julgeoleku tagamiseks minimaalse vajaliku võimu poole, kui ka siis, kui mõned nendest püüdlevad domineerimise poole“ (Waltz 1986: 334). Oma tuumas on ründav ja kaitsev neorealism üksteisele lähemal, kui jätab mulje nende lähenemisviiside range eristamine. Masala (2005: 113) ei näe Mearsheimeri ründavat neorealismi seetõttu alternatiivina Waltzile, vaid „abistava täiendusena“.¹¹

3.2. Alternatiivid Waltzile murrangulistel aegadel? Robert Gilpini poliitökonomiline teooria ja võimusiirde teooria

Väheste eranditega nõustuvad neorealidid teesiga, et külma sõja lõpust kestev USA ülemvõim on ajutine, kuna pikas perspektiivis moodustub tasakaalustuv jõud. Waltzi arvates oleks selline tasakaalustava jõu moodustumine – ideaalis uus bipolaarne maailm – teretulnud, kuna selline maailmakord on osutunud väga stabiilseks. See jõudude tasakaalu „kasulik“ mõju seatakse teiste, laiemas mõttes samuti (neo)realistlike autorite poolt kahtluse alla. Eriti Robert Gilpini poliitökonomiline teooria ja niinimetatud võimusiirde teooria (*power transition theory*) jõuavad murettekitavate tulemusteni.

(1) Robert Gilpin valib oma põhiteoses „War and Change in World Politics“ samuti majanduslikule teooriale orienteeritud lähenemise, kuid ei keskendu oma analüüsis ühtsuse ja stabiilsuse seletamisele, vaid seab oma vaatluste keskpunkti „dünaamika“. Tema küsimused on

---

¹¹ Teistsugusel seisukohal seoses sellega on Taliaferro (2000/2001: 130). Tema väidab, et ründava ja kaitsva neorealismi eristamine on ka nendest tulenevate äärmiselt erinevate poliitiliste soovitude tõttu eriti tähtis.

seetõttu teistsugused: „Kuidas ja millistel tingimustel toimub muudatus rahvusvaheliste suhete tasandil? Mis tähtsus on poliitilistel, majanduslikel ja tehnoloogilistel arengutel muudatuste esilekutsumisel rahvusvahelistes süsteemides?“ (Gilpin 1981: 2). Vastuste otsingutel näib esialgu, et Gilpin jagab keskseid neorealismilise arusaamu: „Rahvusvahelised suhted on jätkuvalt iseseivate toimijate vahel toimuv korduv võitlus rikkuse ja võimu pärast anarhilises keskkonnas“ (Gilpin 1981: 7). Seejuures ei tõsta Gilpin esiplaanile rahvusvahelist süsteemi ja sellest tuletatavaid mõjusid riikidele (ülalt-alla), vaid lähtub oma analüüsis individuaalsetest, spetsiifiliste huvide ja eelistustega toimijatest (alt-üles), kes tegutsevad siiski analoogselt Waltzile rahvusvahelise süsteemi anarhilises keskkonnas.

Mil määral aga on riigid oma tegevuses tegelikult anarhilistes rahvusvahelistes suhetes piiratud, määratakse küll ka materiaalse võimujaoatuse abil, kuid samuti arvestatakse ka selliseid faktoreid nagu „maine“ ja „prestiiž“ (Gilpin 1981: 26-39). Gilpin kaasab oma analüüsis peale puhta ellujäämispüüdlemise ka muud riikliku ja kohaliku tasandi huvid. Seetõttu võib riikidel olla huvi selle vastu, et kohandada rahvusvaheline süsteem oma soovidele – see on aga seotud kulutustega. Süsteem on seega ainult siis stabiilne, kui „ükski riik ei usu, et katse süsteemi muuta on kasumlik“ (Gilpin 1981: 10). See on Gilpini arvates aga ebatõenäoline, kuna ta näeb ajaloo kulgemises rahvusvahelise süsteemi lõpmatut tsüklilist muutumist, milles aina uued riigid hegemooni positsiooni saavutavad. Seda positsiooni võib aga saavutada ainult kindlaks ajaks, nimelt kuni uued väljakutsujad hegemooni välja tõrjuvad. Vastavalt iseloomustavad rahvusvahelisi suhteid „hegemoonia tsüklid“. See järeldus kehtib ka tuumaajastu kohta (Gilpin 1988: 34ff).

Küsimusele, miks hegemooni ülemvõim paratamatult lõpeb, annab Gilpin kolm kesket põhjust:

Esiteks kehtib ka riiklikule võimekuste tootmisele „Turgot' kahaneva tulukuse seadus“. Kõigepealt kasvab riigi võim väga kiiresti, siis aga aina aeglasemalt,¹² nii et potentsiaalsed konkurendid suudavad hegemooni võimueelisele aja jooksul järele jõuda. Teiseks kalduvad hegemoonid protsentuaalselt rohkem tarbima kui investeerima, mis majanduslikust seisukohast samuti piirab kasvu. Kolmandaks on võimusaamise hetkel olemasolevaid tehnoloogilisi

---

¹² See 1768. aastal esialgselt põllumajandusele sõnastatud seadus sätestab, et tootmisprotsessi väljund kasvab esmalt ebaproportsionaalselt vahendite kasutamise suhtes, kindlast tootmistasemest alates kasvab aga vähem proportsionaalselt ja saavutab lõpuks maksimumi. Gilpin ei nimeta Turgot' siiski sõnaselgelt, vaid varjatult valitud kõvera progresseerumise kaudu. Vrd nt joonist 3 Gilpinis (1981: 79).

eeliseid aja jooksul võimatu säilitada, kuna teadmiste levikut ei saa takistada. Kõik kolm aspekti lihtsustavad hilineva arenguga riikidel hegemoonile „järele jõudmist“ ja talle tema ülemvõimu positsioonil väljakutse esitamist, mis lõppkokkuvõttes viib sõdadeni: niipea kui olemasolev rahvusvahelise süsteemi kord ei ole enam kooskõlas valitseva võimujaotusega, toimuvad paratamatult sõjalised kohandamisprotsessid.

(2) Nii nagu Gilpin, tegelevad ka A.F.K. Organski ja Jacek Kugler suurte sõdade tingimustega võimu siirde raames. Oma põhiteoses „The War Ledger“ (1980) esitavad nad teesi, et iga hegemoon seisab varem või hiljem paratamatult silmitsi väljakutsujaga. Sellest järeldub nende jaoks küsimus, kas jõudude tasakaalu poliitika garanteerib pikaajaliselt rahu – küsimus, millele Organski juba 1950ndatel vastu jõudude tasakaalu põhivoolu eitavalt vastas. Organski ja Kugleri lähenemine, mis nüüd on tuntud kui võimusiirde teooria (*power transition theory*), jõuab neorealismide jaoks üllatavale ja vastupidisele järeldusele, et just suhteliselt tasakaalustatud võimuhete faas kahe vaenuliku riigi vahel varjab endas eriti suurt sõjalise konflikti riski. Seejuures on nii nagu Gilpini puhulgi huvi keskmes tee tasakaaluni ja mitte tasakaal ise. Ka nemad väidavad, et väljakutsuja saab oma jõudu tänu suuremale majanduslikule kasvule kiiremini kasvatada kui seni domineerinud riik, nii et mõlema riigi jõukõverad paratamatult ristuvad. Võimusiirde teooria välistab alliansse kui välist võimukasvatamise vahendit, kuna need on liiga mittepaindlikud vahendid ja riigid toetuvad eelkõige oma isiklikele võimuressurssidele. Kui väljakutsuja võidab võitluse seni kõige võimsama riigi vastu, siis on tulemuseks võimusiire.

Võimusiirde teooria pooldajate arvates ei pea võimusiirded ilmtingimata viima sõdadeni. Pigem on oluline, kas väljakutsuja aktsepteerib seni domineerinud riigi kehtestatud rahvusvahelise süsteemi norme ja reegleid, või soovib neid muuta, ehk käitub „revisionistlikult“ (Organski/Kugler 1980: 23). Esimesel juhul on mõeldav rahumeelne võimusiire, teisel juhul on palju tõenäolisem sõda, mis nende arvates saab *pärast* võimusiiret alguse uelt võimsaimalt riigilt (Organski/Kugler 1980: 206). Seega ei määra ainult rahvusvahelise süsteemi võimukonfiguratsioon sõja tõenäolisust, vaid samuti ka seda, kas väljakutsuja soovib aktsepteerida valitsevat normatiivset korda (*status quo* võim ehk *satisfied*) või mitte (rahulolematu võim ehk *dissatisfied*). Siiski jäävad Organski ja Kugler küsimuse puhul, kuidas saab määrata, kas konkreetne väljakutsuja on nüüd „rahul“ või mitte, väga ebamääraseks, ning esinevad jätkuvad arutelud selle kohta, mille põhjal võib siis revisionistlike riike täpselt ära tunda.

Kokkuvõtvalt on Giplini poliitökonomiline teooria ja võimusiirde teooria oma eeldustes ja nägemuses rahvusvahelistest suhetest väga sarnased. Mõlema lähenemise arvates mõjutavad mõjuvõimsad riigid rahvusvahelist korda palju rohkem, kui eeldab neorealism oma alliansimoodustamisega jõudude tasakaalu eesmärgil. Nad viitavad ka jõudude tasakaalu destabiliseerivale mõjule ja lähtuvad sellest, et just võrdse võimujaotuse faasides kasvab sõja tõenäosus. Seda tehes paistavad nad esialgu paremini sobivat tegema prognoose ja andma juhiseid praeguse rahvusvahelise poliitika väljakutsete kohta, nagu näiteks Hiina Rahvavabariigi ja India esiletõus, kuid selle hinnaga, et nad avavad riigi „musta kasti“, juhatahes sisse (allsüsteemse) kategooria „rahulolu valitseva normatiivse korraga“. Niisiis avaldab oma mõju uuesti Waltzi seisukoht: „Kui mängus on nii süsteemi tasand kui ka üksuse tasand, siis kuidas saab konstrueerida rahvusvahelise poliitika teooriat, konstrueerimata samal ajal välispoliitika teooriat?“ (Waltz 1988: 42).

3.3. *Neorealism – mitte puhtameerikalik rahvusvaheliste suhete teooria*

Kuigi Saksamaale langes neorealismis osaks Tuhkatriinu roll (Hellmann 1994: 79), on siin olnud ja on ka praegu katseid neorealistliku teooriat laiendada ja rakendada.

Nii väidab näiteks Gottfried-Karl Kindermanni rajatud *Müncheni koolkond*, et see on neorealistlik. Nagu ütleb ühe Reinhard Meier-Walseri artikli pealkiri: „Neorealism on rohkem kui Waltz“ (Meier-Walser 1994). Iseloomulikuks sellele konkreetsele lähenemisele on fookus praktilisele analüütilisele väärtusele ja „orienteerumine etteantu poliitilisele analüüsile“ (Siedschlag 2001: 31). Seetõttu kaasatakse ka siin samal määral vaatlusesse süsteemsed ja allsüsteemsed faktorid (nt Meier-Walser 1994: 115). Kokkuvõttes aga orienteeruvad Müncheni neorealistid oma töödes märgatavalt rohkem Morgenthaule, ja seega rohkem realismile, kui Waltzile.¹³

Waltzi teooriale on sakslaste seast lähim Werner Link (1980). David Singeri tööde alusel püüab ta Ida-Lääne konflikti näitel näidata, kuidas erinevad konfliktitöötlemise moodused on seletatavad vastava võimuvõrgustiku või võimuvõrgustiku *muutumise* kaudu. Nii jõuab Link

---

¹³ Vt waltziliku neorealismisi ja Müncheni lähenemise erinevuste teemalise diskussiooni kohta Meier-Walser (1994: 122ff).

teesini, et parim aeg supervõimude suhete paranemiseks oli siis, kui jõudude tasakaal ei ohustanud nende reguleerimis- ja võimupoliitilist eksistentsi (Link 1980: 224ff).

4. Teoriaväline kriitika

Alates „Theory of International Politics“ avaldamisest aastal 1979 pole lakanud teiste koolkondade esindajate kriitika neorealismi kohta – eeskätt, kuna neorealism näitab ennast üha enam kui hargnenud ja ebaühtlane teooria. Lisaks näitab see teooria rahvusvahelisel tasandil toimuvate arengute puhul üles puudujääke, nagu näiteks Euroopa kasvav integratsioon¹⁴ või Ida-Lääne konflikti lõpp, kuna just dünaamilisi arenguid, mille põhjused asuvad allsüsteemsel tasandil, hõlmab neorealistik teooria halvasti või üldse mitte (vrd nt Schweller/Wohlforth 2000; Waltz 2000). Nagu oli juba mainitud, on ka mõned veendunud (neo)realistid (nagu nt Walt) selle kriitikaga nõus. Kuid enamik neorealiste mõistab allsüsteemsete faktorite vastuvõtmist kui kompromissi kompleksse reaalsuse küsimuses, seadmata neorealismi ja selle pessimistlikut hoiakut üldiselt kahtluse alla.

Järgnevalt suunatakse tähelepanu kahele fundamentaalsele vaidlusele: ühelt poolt debatt neorealistic ja neoinstitutsionalistic vahel 1980ndatel aastatel (niinimetatud neo-neo debatt),¹⁵ teiselt poolt konstruktivistlik kriitika neorealisticu anarhia kontseptsiooni kohta, mis ulatub tagasi Alexander Wendtini. Need mõlemad vaidlused osutusid rahvusvaheliste suhete arengu jaoks eriti olulisteks, kuna aitasid kaasa neorealismi domineerivast pessimistlikust maailmavaatest vabanemiseks, laskumata idealistlikusse argumentatsiooni.

Varsti pärast „Theory of International Politics“ avaldamist paistis neorealism olevat sattunud oma esimesse kriisi. Paljude vaatlejate hinnangute järgi paistis 1980ndate aastate alguses USA rahvusvaheline ülemvõim märgatavalt nõrgenema, kusjuures põhjustena nähti eelkõige 1970ndate majanduskriise (eelkõige naftakriisi) ning Euroopa ja Jaapani majanduslikku esiletõusu. Kuid USA majanduslik nõrkus ei paistnud omavat mõju rahvusvahelise koostöö (nt GATT või IMF) ulatusele, mis on vastuolus neorealisticu hüpoteesiga hegemooni pealesunnitud koostööst. Robert O. Keohane esitas 1984. aastal lõpuks küsimuse, kas

---

¹⁴ Neorealisticid seletasid EÜ ehk EL'i algelt lihtsalt unitaarse, s.t ühtse tegutsejana, vrd Grieco (1990).

¹⁵ Selle debati kesksete kirjutiste kogumik on leitav Baldwinil (1993).

rahvusvaheline koostöö pole, vastupidiselt neorealismide doktriinile, siiski võimalik „*After Hegemony*“¹⁶ ehk väljaspool hegemooniat.

Vastamiseks kasutasid autorid, kes tegutsevad „neoinstitutsionalismi“ või „neoliberaalsete institutsionalistide“ nime all, laiapõhjalisi neorealismide eelduseid. Kasutades ratsionaalse valiku teooriat – siinpuhul spetsiifiliselt mänguteooriat – uuriti nende eelduste baasil süstemaatiliselt koostöövõimalusi, et lükata neorealismlik pessimism ümber mitte ainult empiirilisel, vaid ka teoreetilisel. Neoinstitutsionalistid nagu Robert O. Keohane (1984), aga ka Robert Axelrod (1984) uskusid, et suudavad näidata, et koostöö on põhimõtteliselt võimalik ka rahvusvahelise anarhia eeldusel, ja et see võimaldab kõikidele kaasatud riikidele *positiivse absoluutse kasulikkuse*. Samuti on asjakohaselt korraldatud rahvusvahelise režiimi abil võimalik kontrolli alla saada petmise probleem (vaata üleval) (vrd ka Bernhard Zangli artiklit selles kogumikus).¹⁷ Joseph Grieco esitas sellele seisukohale 1988. aastal neorealismi koolkonna poolelt vastuargumendi, mis on algselt juba Waltzi teoorias leitav, aga on seni sageli jäänud tähelepanuta: „suhteline kasu“ („relative gains“; vrd Waltz 1979: 105; Grieco 1988: 499ff). Enesesäilitamise instinkti ja anarhia tõttu ei oma tähtsust, kas riigid saavad koostööst absoluutset kasu, vaid see, *kuidas* ühine koostöökasu jagatakse koostööpartnerite vahel. Neorealismlik loogika eeldab, et riigid arvestavad alati sellega, mil määral partnerite saadav absoluutne koostöökasu senist jõudude tasakaalu muudab ja seega, kui palju võiks see rahvusvahelist süsteemi destabiliseerida. Kui riikidel õnnestuks absoluutse kasu saamisega muuta võimukonstellatsioon oma kasuks, saavutaksid nad ka nn *suhtelise* kasu, kuna nad pööravad võimusuhte enda ja koostööpartneri vahel enda kasuks.¹⁸ Selle mõtteviisi abil on võimalik transformeerida iga positiivse summa mäng (kõik koostöös osalevad riigid saavad absoluutset kasu, keegi ei saa vähem) null-summa mänguks (s.t et mida üks riik võidab, peab teine riik kaotama, et kõikide osalejate võitude summa tuleks kokku null). See loogika kehtib väidetavalt ka koostöö suhtes, mis toimub sõbrutsevate riikide vahel, nii et koostöö tõenäosus, isegi alliansis olevate partnerite vahel, on erakordselt madal, kui koostöö muudab

---

¹⁶ Teose pealkiri. Vrd Keohane (1984).

¹⁷ Näide kahe riigi koostööst saadavast absoluutsest kasust: Riik A võidab koostööst 50, riik B seevastu 100 „võimuühikut“. Mõlemale tähendab see eelist võrreldes lähtesituatsiooniga, kuna mõlema „võim“ on nüüd *absoluutselt* kasvanud.

¹⁸ Siinkohal tuleb aga nii Kenneth Waltzil kui Joseph Griecol ette ebatäpsus suhtelise kasu problemaatika kirjeldamisel. Nii väidavad nemad, et suhtelist kasu saab vältida koostöövõidu võrdsel jagamisel. See väide kehtib aga ainult identse lähtepunkti *erijuhtumi* kohta. Oletame, et kahel tegutsejal A ja B on enne koostööd vastavalt 100 ja 50 võimuühikut. Kui mõlemad saavad nüüd koostöö kaudu 50 ühikut juurde, siis muutub võimusuhe 100:50-lt 150:100-le, ehk 2:1 pealt 3:2 peale. Tegutseja A kaotas suhteliselt võimu, *kuigi* koostöö kasu jagunes absoluutselt võrdselt. Vrd nt Schweller (1996: 109ff).

riikidevahelist võimustruktuuri. Kuna: „Vaatomata sellele, kui madal see oht on, esineb tõenäosus, et tänane liitlane muutub homseks vaenlaseks“ (Grieco 1988: 47). Kuigi suhtelise kasu argument kujutab endast koostööd piiravat faktorit, suutsid mänguteoreetilised analüüsid näidata, et suhtelise kasu tähtsus langeb koostöötavate toimijate arvu suurenedes (vrd Snidal 1991). Samuti ei võtnud Waltz ja Grieco arvesse, et iga absoluutne kasu tähendab ka suhtelist kasu koostöös mitteosalevate riikide suhtes, nii et riigile koostöö abil tekkiva puhaskasu suurust on raske hinnata.

Tõenäoliselt kõige olulisema kriitika Waltzi neorealismi kohta sõnastas 1992. aastal Alexander Wendt oma provokatiivses artiklis „Anarchy is what states make of it: the social construction of power politics“, millega ta algatas konstruktivistliku kriitika laine (vrd ka Cornelia Ulberti artiklit selles kogumikus). Wendti jaoks ei ole loogiline *tingimata* eeldada, et rahvusvahelisest anarhiast tuleneks automaatselt jõupoliitika vajadusega eneseabisüsteem (Wendt 1992: 392). Konstruktivistlik arusaam „struktuurist“ erineb seejuures oluliselt neorealistikust. Neorealistikust vaatepunktist on struktuur – ja siinkohal eelkõige anarhia element – väljastpoolt antud, nii et riikidel pole põhimõtteliselt mingit võimalust mõjutada rahvusvahelise süsteemi struktuuri. Seevastu konstruktivistlikust vaatepunktist kujutab struktuur endast alati *sotsiaalset* elementi, mida riikidevaheliste *interaktsiooniprotsessidega* oluliselt kujundatakse ja tähendusega varustatakse, mis aga omakorda mõjutab toimijaid. Wendti jaoks eksisteerib toimijate ja struktuuri vahel vastastikune suhteseos („*agendi ja struktuuri vastuolu*“). „Wendti peamine väide on, et kultuur, milles riigid end mistahes ajal leiavad, oleneb diskursiivsetest ühiskondlikest praktikatest, mis reprodutseerivad või transformeerivad iga toimija nägemust endast ja teistest“ (Copeland 2000: 195). Konstruktivistlikust vaatepunktist on see, kuidas inimesed rahvusvahelisi suhteid, aga ka ennast mõistavad, toimijatevahelise kauakestva korduva interaktsiooni tulemus, protsess, mille *tulemus pole ette kindlaks määratud*. Et näidata selle seose olemust, modelleerib Wendt hüpoteetilise situatsiooni, milles kaks toimijat – ego ja alter – omamata üksteise kohta taustateadmisi, kohtuvad anarhia tingimustes (vrd Wendt 1992: 404). Wendt näitab, et sellises situatsioonis pole edasine suhete areng ette määratud, tingimusel et loobutakse eeldusest, et mõlemad toimijad juhivad halvimal võimalikul stsenaariumil – enda otsekohesest hävitamisest vastutuleliku käitumise korral. Anarhia pole sel juhul mingit sundivat mõju sellele, kuidas toimijad üksteist kohtlevad. Kui riigid aga käituvad algusest peale egoistlikult ja panustavad korduvalt sõjalisele jõule ellujäämise kindlustamiseks, nagu seda eeldavad realistlik ja neorealistik teooria, siis muutub aina keerulisemaks hoiduda „hobbesiaanlikust kultuurist“ (Wendt). Konstruktivistlikust perspektiivist esineb aga

põhimõtteliselt alati võimalus seda protsessi ümber pöörata ja eneseabisüsteemist uuesti eemalduda, ka ilma, et peaks sõltuma hegemoonist, kes vägivallaga ähvardades loob hierarhilise struktuuri. Riigid ei olene seega Waltzi identifitseeritud struktuursete jõudude suuremeelsusest. Selle fundamentaalse kriitikaga tähistab Wendi artikkel „konstruktivistlikku pööret“ rahvusvahelistes suhetes.

Lõpetuseks tuleb mainida, et „Theory of International Politics“ tulemusena toimunud sisemised ja välised debatid olid jätnud oma jälje neorealistliku teooria kujunemisele. Nii lisasid ka neorealid oma analüüsi aina suuremal määral allsüsteemseid faktoreid ja konstruktivistlikke elemente ning eemaldasid tähelepanuväärselt Waltzi neorealismi algsest teooria ökonoomsusest. See tendents ajendas lõpuks Jeffrey W. Legrot ja Andrew Moravcsikit esitama provokatiivse küsimuse, kas arvestades seda *süsteemsete* faktorite hülgamist on aktuaalses neorealismis üldse keegi veel (neo-)realist, kuna kõik autorid, kes ennast neorealistideks nimetavad, võtavad oma töödese elemente, mis on vastuolus Waltzi teooria põhitõdedega (vrd Legro/Moravcsik 1999). Sellele õigustatud küsimusele pole „pühendunud“ neorealismi esindajad siamaani leidnud rahuldavat vastust.

2. TEOREETILINE RAAMISTIK

Käesoleva tõlke aluseks on lingvistiline tõlketeooria, konkreetsemalt Peter Newmarki tõlketeoreetiline käsitus. Teooria valikul sai otsustavaks kolm asjaolu. Esiteks lähevad Newmarki meetodid ja ideed kokku minu kui tõlkija tõlkefilosoofia ja -stiiliga: pööran suurt tähelepanu üksikutele elementidele, arvestan alati lähteteksti stiili ja struktuuriga ning ei pelga otsetõlget, kui see võimaldab sisu adekvaatselt edasi anda. Teiseks näen ma lähteteksti puhul vajadust väga täpse tõlkimise järele just lingvistilises mõttes, et säilitada autori originaalsõnum. Kolmandaks aitab see lähenemine leida vastust küsimusele: kas eesti keeles on olemas head tõlkevasted igale lähtetekstis esinevale erialasele terminile?

Newmark eristab kahte põhilist tõlkemeetodit: semantiline tõlge (*semantic translation*) ja kommunikatiivne tõlge (*communicative translation*), kuna just need täidavad tõlke põhilisi eesmärgi, milleks on täpsus ja säästlikkus (Newmark 1988: 11). Semantilise tõlke puhul on tegemist meetodiga, mis keskendub lähtetekstile ning -kultuurile. See järgib nii lähedaselt kui võimalik lähteteksti semantilist struktuuri ja vormi, selle esteetilisust ning on võimalikult täpne (Newmark, 1981: 39). Tasub kindlasti mainida, et semantilise tõlkemeetodi puhul pole tegemist rangeima ja tõlkijat piirava meetodiga. Erinevalt otsetõlkest (*literal translation*) ja tõetruust tõlkest (*faithful translation*) on semantiline tõlge paindlikum ning lubab teha mõningasi loomingulisi erandeid (Newmark, 1988: 46). Semantilise tõlke meetod sobib eelkõige tõsiste ilukirjanduslike tekstide, aga ka näiteks autobiograafiate ja ametlike teatiste tõlkimiseks. Oma sisu poolest sarnaneb see kuulsa USA lingvisti ja tõlketeoreetiku Eugene Nida formaalse ekvivalentsiga (*formal equivalence*), mille eesmärk on samuti sõnumi edasiandmine lähteteksti struktuuri ja sisu arvesse võttes, leides sihtkeeles võimalikult lähedased vasted lähtekeele elementidele (Nida, 1964: 159). Teiseks lähenemiseks, mida Newmark esile tõstab, on kommunikatiivne tõlge (*communicative translation*). Selle lähenemise eesmärk on pakkuda sihtteksti lugejale võimalikult sarnane kogemus, nagu lähtetekst seda lähtekultuuri lugejatele pakkus (tuleb kohe ära märkida, et tegemist on tõlkija subjektiivse tõlgendamisega, kuna teksti vastuvõtmine ja mõistmine on individuaalne nähtus). Selles aspektis sarnaneb Newmarki lähenemine E. Nida dünaamilise ekvivalentsiga (*dynamic equivalence*), mille puhul suhe sihtteksti sõnumi ja vastuvõtja vahel peab olema sama, mis lähteteksti sõnumi ja vastuvõtja puhul (Nida, 1964: 159). Kommunikatiivne tõlge keskendub sihtteksti lugejatele, nende keelele ja kultuurile, asendab võõrapäraseid elemente sihtkultuuri elementidega, on seotud oma ajastu kontekstiga, austab lähtekeelt, kuid paneb suuremat rõhku sihtkeelele, kaldudes olema lihtne,

selge ja lühike, kirjutatud loomulikus keeles ehk püüab taasluua originaali täpse kontekstuaalse tähenduse viisil, et sihtteksti lugejatele oleksid sisu ja keel vastuvõetavad ja arusaadavad (Newmark 1981: 39).

Selle magistriprojekti aluseks oleva teksti puhul on tegemist teadustekstiga, mis klassifitseerub kui informatiivne tekst, mida võib iseloomustada ametliku, emotsioonitu ja tehnilise stiiliga. Sellise tekstiliigi tõlkimiseks sobib kõige paremini kommunikatiivse tõlke meetod (Newmark 1988: 40).

Newmark väidab oma 1981. aastal ilmunud teoses „Approaches to Translation“, et tingimusel, et sarnane mõju on saavutatud, tuleb eelistada otsetõlget (Newmark 1981: 39)¹⁹.

Oma hilisemas teoses „A Textbook of Translation“ rõhutab ta seda mõtet, väites et otsetõlget ei ole vaja vältida ning et see on õige tõlkemeetod, kui see tagab originaali suhtes viitelist ja pragmaatilist ekvivalentsi (Newmark 1988: 68-69). Seda põhimõtet on kasutatud ka käesoleva teksti tõlkimisel: kui otsetõlge võimaldas saavutada samasust ning ei jätnud kohmakat muljet, siis seda ka eelistati.

Ühe põhjusena tuuakse muuhulgas tõsiasi, et ajalistest piirangutest ja töötingimustest tulenevalt peab tõlkija tihti oma kognitiivse töö tõhusust maksimeerima, suunates oma energia keerulisemate probleemide lahendamiseks, ning piirdudes seal kus võimalik vastuvõetava tõlkega (mille tingimuseks on, et ta oleks arusaadav sihtteksti lugejale) (Munday 2016:73).

Ainukesed vastuvõetavad põhjused, miks otsetõlget alati ei kasutata, on ebatäpsus (*translationese*) ja ebaloomulikkus (Newmark 1988: 75). Ebaloomulikkuse all ei mõelda objektiivset, vaid subjektiivset ebaloomulikkust, ehk kirjutama peaks endale loomulikus maneeris.

Ka ei saa öelda, et ühe teksti puhul saab või tuleb kasutada ainult ühte meetodit, kuna ka kommunikatiivses tõlkes esineb kohti, kus tuleks kasutada semantilist tõlkemeetodit, ja vastupidi. Seda võib näha ka käesoleva magistriprojekti lähte- ja sihtteksti võrreldes, kuid selle asjaolu väljatoomine pole selle magistriprojekti keskmes.

---

¹⁹ Tähtis märkus: Newmark pakub, et otsetõlget (*literal*) tuleks eristada sõnasõnalisest (*word-for-word*) ja üksühele tõlkest (*one-for-one*). Sõnasõnaline tõlge kannab üle nii lähtekeele grammatika kui sõnajärje ning lähteteksti sõnade põhitähenduse, üksühele tõlge arvestab seejuures kollokatsioonidega, ning otsetõlge arendab seda lähenemist edasi.

Magistriprojekti analüüsisosas on kasutatud ka Newmarki poolt väljatöötatud tõlkeprotseduure. Tõlkemeetodid keskenduvad tekstile kui tervikule, samas kui protseduure kasutatakse väiksemate tekstiliikmete ehk lausete ja sõnade puhul (Newmark 1988: 81).

Analüüsisosas on kasutatud Newmarki 17 tõlkeprotseduuri (Newmark 1988: 82-91):

- ülekanne (*transference*) – lähtekeele sõna ülekandmine sihtteksti;
- naturaliseerimine (*naturalization*) – lähtekeele sõna mugandamine sihtkeele grammatikaga;
- kultuuriline ekvivalent (*cultural equivalent*) – tähenduselt sarnane sihtkultuurile tuttav tõlkevaste;
- funktsionaalne ekvivalent (*functional equivalent*) – lähtekeele sõna funktsiooni edasiandev kultuuriliselt neutraalne tõlge;
- kirjeldav ekvivalent (*descriptive equivalent*) – lähtekeele sõna seletav tõlge;
- sünonüümia (*synonymy*) – lähtekeele sõna ligilähedane ekvivalent;
- kalka (*through-translation*) – levinud kollokatsioonide, organisatsioonide nimede ja ühendite komponentide sõnasõnaline tõlge;
- nihked või transpositsioonid (*shifts or transpositions*) – lähtekeele sõna grammatilise struktuuri muutmine sihtkeeles;
- modulatsioon (*modulation*) – perspektiivi või mõttekategoria muutmine;
- tunnustatud tõlkevaste (*recognized translation*) – üldtunnustatud tõlge, eelistatav tõlkevalik;
- tõlkesilt (*translation label*) – uue, tunnustatud tõlkevasteta termini tõlkimine;
- kompensatsioon (*compensation*) – ühes lauseosas tekkinud tähendusekaotus kompenseeritakse lause teises osas;
- komponentide analüüs (*componential analysis*) – lähtekeele sõna üksusteks jagamine ning ühiste ja eri osade demonstreerimine;
- kitsendamine ja laiendamine (*reduction and expansion*) – lähtekeele sõna ühe sõnaga kokkuvõtmine või täiendava sõnaga täpsustamine;
- parafras (*paraphrase*) – selgitamine, detailsem kui kirjeldav ekvivalent;
- kombineeritud strateegiad (*couplets*) – vähemalt kahe protseduuri kombineerimine tõlkeprobleemi lahendamiseks;
- märkused (*notes*) – täiendav informatsioon (all-)märkuste kujul;

Tasub mainida, et nagu ka teiste autorite tõlkeprotseduuride puhul, pole Newmarki väljapakutud variant ideaalne, kuna piir mõnede protseduuride vahel on hägus, ning olenevalt lähenemisest saab ühe või teise termini analüüsimisel õigeks osutada mitu protseduuri.

3. METOODIKA

Rahvusvaheliste suhete eestikeelse terminoloogia ja tõlkevastete leidmiseks kasutati mitmekesiseid allikaid:

- Eesti kultuuriajaleht Sirp, eelkõige selle rubriik „Sotsiaalia“;
- Eesti kultuuriajakiri Vikerkaar;
- kultuurajakiri Akadeemia;
- Diplomaatia – „Baltimaade suurim välis- ja julgeolekupoliitikat käsitlev kuukiri, kus rahvusvahelisi suhteid ning maailma päevaprobleeme lahkavad Eesti parimad välispoliitikatudjad ning muu maailma põnevad mõtlejad“²⁰;
- teadusportaal ERR Novaator, kus Eesti Rahvusringhäälingu ja Tartu Ülikooli koostöös avaldatakse erinevaid teadusartikleid, sealhulgas politoloogia kohta;
- Tiit Made „Rahvusvahelised suhted: leksikon“ – Kõikehõlmav ja ainulaadne teatmeteos rahvusvaheliste suhete kohta. Esimene omataoline Eestis;
- ülikoolide (eelkõige Tartu Ülikooli) lõputööde digitaalsed arhiivid;
- poliitikaalaste teoste tõlked: „Tsivilisatsioonide kokkupõrge“ (autor Samuel P. Huntington, eesti keelde tõlkinud Mart Trummal), „Maailmakord“ (autor Henry Kissinger, eesti keelde tõlkinud Elle Vaht), „Demokraatia – kas inimkonna tulevik? Tingimusliku ja kontekstuaalse lähenemise vajalikkusest demokraatia levitamisel“ (autor Rein Müllerson, eesti keelde tõlkinud Pille Kruus);
- online sõnaraamatud: „Duden“ (saksa ühekeelne e-sõnaraamat), „Eesti keele seletav sõnaraamat“ (eesti kirjakeele kõige suurem varamu), „Ametniku soovitusõnastik“, „Oxford English Dictionary“, EKI „Poliitika ja valitsemise sõnastik“.

Need allikad on omakorda järjestatud usaldusväarsuse ja prioriteetsuse järgi järgmiselt:

1. teadusartiklid ajakirjades/ajalehtedes – need on kirjutatud oma ala spetsialistide poolt, kes tunnevad lisaks terminoloogiale ka konteksti, milles nad termineid kasutavad, seega nendes esinevate terminite asjakohasuses ei kaheldud;
2. leksikonid/teosed – valdkonnaspetsiifilised tekstid, mille puhul on aga tihti tegemist tõlgetega, seega esineb alati ka oht, et vaatamata tõlkijate ja toimetajate professionaalsusele, ei vasta üks või teine termin lähtekeele variandile. Seetõttu oli tähtis, et termin esineks mitmes erinevas allikas;

---

²⁰ <https://www.diplomaatia.ee/>

3. akadeemilised lõputööd – tihtipeale tudengite enda tõlgitud terminid ja seletused, mille puhul pole tihti teada päritolu ja puudub reeglipärasus. Selliste allikate puhul vaadati termini esinemissagedust ning suhtuti kriitiliselt termini kasutusse²¹;
4. ülejäänud allikad.

Termini valiku puhul oli kõige tähtsamaks kriteeriumiks selle esinemine autoriteetses allikas.

Kui mõne lähtekeele termini jaoks esines sihtkeeles mitu vastet, siis eelistati seda, mis esines autoriteetsemas allikas, või kui erinevad vasted esinesid usaldusväärsuselt võrdväärsetes tekstides, siis eelistati seda vastet, mis on levinum.

Eestikeelse tõlkevaste puudumisel lähtuti lähtekeele ning sihtkeele ükskeelsete sõnaraamatute normidest ning toetudes P. Newmarki tõlkeprotseduuridele pakuti välja võimalik tõlkevaste.

Tähtsal kohal olid tõlkimisel ingliskeelsed terminid, mis olid lähtetekstis kas seletavalt sulgudes välja toodud või esinesid iseseivalt ilma saksakeelse vasteta. Ingliskeelsete tsitaatide ja terminite puhul tõlgiti need küll ära, kuid originaaltermin toodi sulgudes, kuna see lihtsustab lugejatel mõistmist ning teiseks võimaldab originaali ja tõlke kõrvutamise nendevahelise seose loomist. Samas jäeti segaduse vältimiseks tõlkimata ingliskeelsed teoste pealkirjad, kui eesti keeles puudub teose ametlik tõlge.

Mõne tekstilõigu või termini puhul kasutati lisaks saksakeelsele originaalile abivahendina ka teose ingliskeelset tõlget, mille autoriks on Alex Skinner.²²

Järgnevas analüüsis on terminid järjestatud temaatiliselt, kus eelmine termin on seotud järgneva või aitab seda paremini mõista. Toodud näidete puhul on järgitud eesmärki tuua välja: 1) mitmetähendusliku termini puhul selle sihtkeelsed tõlked olenevalt kontekstist, ja 2) ühetähendusliku termini puhul võimaluse korral selle termini tähendust avav näide. Näidete puhul on analüüsitavad terminid nii lähte- kui sihtkeeles eraldi esile tõestud. Näited on nummerdatud ja saksakeelse näite järel on sulgudes leheküljenumber.

Tõlkevastete analüüsis on sulgudes viidatud autoritele, kes on oma töödes seda terminit kasutanud.

---

²¹ Kuna lõputöö valmib tudengi ja juhendaja koostöös, siis võeti arvesse ka see, kas kasutatud termin mängib töö raames olulist rolli (esineb pealkirjas/tuleb töös tihti ette/esineb tekstis ainult paar korda), mis võib viidata sellele, kas termin on juhendaja poolt heaks kiidetud või mitte.

²² <https://books.google.ee/books?id=vt-hAwAAQBAJ&printsec=frontcover#v=onepage&q&f=false>

4. ANALÜÜS

Esmalt on analüüsi fookuses rahvusvaheliste suhete erialased terminid, sealhulgas nii valdkonnaga üldiselt seotud kui ka spetsiifiliselt neorealismi puudutavad terminid, seejuures alustatakse lähteteksti kõige iseloomulikumatest ning tihedamini esinevatest terminitest, liikudes harvemini ettetulevate terminite juurde ning lõpetades majandusterminitega.

4.1. Tekstis esinevad rahvusvaheliste suhete terminid

Rahvusvaheliste suhete valdkonnas on domineerivaks keeleks inglise keel. Nii nagu igapäevasuhtluses, on ka teaduses mõjutanud keelekasutust ingliskeelne sõnavara – seda on hästi näha ka käesoleva magistriprojekti lähtetekstis, kus saksakeelsete terminite asemel või nendega koos kasutatakse tihti ingliskeelseid. Vaatamata sellele, et rahvusvahelistest suhetest täieliku ülevaate saamiseks ei saa inglise keelest üle ega ümber, saab eestikeelsete tõlgetega panustada eesti keele kui teaduskeele püsijäämisse ja arengusse, mis on ka selle magistriprojekti üheks eesmärgiks. Järgnevalt tuuakse välja neorealismi võtmetervite tõlked koos põhjendustega.

4.1.1. *Macht*

Neorealismi üks märksõnadest ning samuti üks problemaatilisematest terminitest kogu teksti vältel on sõna *Macht* (ingliskeelse vastena esineb tekstis *power*). Sõnaraamatust Duden leiame enda jaoks kolm olulist tähendust:

1. „Gesamtheit der Mittel und Kräfte, die jemandem oder einer Sache andern gegenüber zur Verfügung stehen; Einfluss“ (eesti keeles: jõudude või vahendite kogum, mis on kellegi või millegi käsutuses; mõju)
2. „mit dem Besitz einer politischen, gesellschaftlichen, öffentlichen Stellung und Funktion verbundene Befugnis, Möglichkeit oder Freiheit, über Menschen und Verhältnisse zu bestimmen, Herrschaft auszuüben“ (eesti keeles: poliitilise, ühiskondliku või avaliku positsiooni või funktsiooni omamisega seotud volitus, võimalus või vabadus otsustada inimeste või suhete/tingimuste üle, teostada ülemvõimu)
3. „politisch und wirtschaftlich einflussreicher Staat“ (eesti keeles: poliitiliselt ja majanduslikult mõjukas riik) (Duden online *sub Macht*)

Olenevalt kontekstist vastab seega eesti keeles sellele sõnale kas *võim*, *jõud* või *mõjuvõim*. Seejuures annab Eesti keele seletav sõnaraamat (EKSS) nendele sõnadele järgmised tähendused:

1. võim
  - õigus v. võimalus valitseda v. käsutada kedagi, otsustada millegi üle
  - võimuorgan; valitsevat ja kohtuvõimu esindav ametiisik
  - jõud, vägi; mõju, mõjujõud (EKSS *sub* võim)
2. jõud
  - jaks, tugevus, suutlikkus, võimelisus
  - mõju, võim, mõjuvõim
  - see, kes v. mis tegutseb, avaldab mõju v. toimet (EKSS *sub* jõud)
3. mõjuvõim
  - võime mõjuda v. mõjutada, mõjuvus; autoriteet (EKSS *sub* mõjuvõim)

Sellest järeldub, et mõnes olukorras võivad need sõnad olla ka sünonüümid ning tõlkida võib mitmeti. Näiteks esinevad Samuel P. Huntingtoni teoses „Tsiivilisatsioonide kokkupõrge“ *võim* ja *jõud* peatüki jooksul vaheldumisi (Huntington, 2016: 121).

(1) Nachdem sich [...] eine Phase der Annäherung zwischen den **Supermächten** abzeichnete, verlor der traditionelle Realismus zunehmend an Erklärungskraft. (lk 66)

(1a) Pärast seda, kui [...] algas kahe **supervõimu** vahel lähenemisfaas, kaotas traditsiooniline realism järkjärgult oma selgitusjõudu.

Selles tõlkes on lähtutud mõistest „suurvõim ehk juhtiv, poliitiliselt, majanduslikult vm. arvestatav võim“. Antud kontekstis mainitakse *supervõimude* all eriti mõjuvõimsaid riike ehk sünonüümina sobiks siia ka *superriik* (Made, 2002: 411). Siinkohal ei tohiks kasutada väljendit *superjõud*, kuna see seostub rohkem superkanglastega koomiksitest ning on sünonüümiks *supervõimele*.

(2) Auch ökonomische, ja sogar soziale Faktoren können **staatlicher Macht** zugerechnet werden. (lk 72)

(2a) **Riikliku võimu** hulka võib lugeda ka majanduslikke ja isegi sotsiaalseid faktoreid.

Selles näites on tegemist võimuga tähenduses „jõudude või vahendite kogum“. Ei tohi ajada segamini *riigivõimuga*, mis tähistab „riigile kuuluvat avaliku võimu“.

(3) Bedeutungszuwachs Chinas und anderer **aufstrebender Mächte** (z.B. Indien und Brasilien) (lk 11)

(3a) Hiina ja teiste **tõusvate jõudude** (nt India, Brasiilia) [...] tähtsuse suurenemine

Kui esimeses näites oli parem kasutada *riigi* vastena *võim*, siis siinpuhul on vastupidi sobivam kasutada *jõud*, tähenduses „tegutseja ja mõju avaldaja“.

(4) Vielmehr sei es gerade die eigene „**weiche Macht**“, die den USA zu besonders viel Einfluss in den internationalen Beziehungen verhelfe. (lk 81)

(4a) Pigem on just USA enda nn **pehme jõud** see, mis tagab nendele eriti palju mõjujõudu rahvusvahelistes suhetes.

Seda terminit kasutatakse nii artiklites kui lõputöodes (Bildt, 2005; Arengu, Arengu, 2013: 84; Liimets, 2014: 7; Mälksoo, 2014). *Jõud* siin kontekstis on tähenduses „võim“ ja „mõjuvõim“. Seetõttu leiab laia kasutust ka termin *pehme võim* (Huntington, 2016: 121; Vaarik: 2014). Samas ei saa neid termineid alati sünonüümidenä kasutada, kuna esineb ka kinnistunud väljendeid, mida analüüsitakse lähemalt järgmises punktis.

4.1.2. *Machtgleichgewicht* ehk *balance of power*

Jõudude tasakaal on nähtus, mille puhul väidetakse, et palju rohkem kui majanduslikke või poliitilisi vahendeid kasutades on tõenäoline tagada rahu ja riikide julgeolek vaenutsevate või rahvusvahelise ülemvõimu pärast konkureerivate riikide sõjaliste jõudude tasakaalus hoidmisega (Made, 2002: 411). Lähtetekstis on üldjuhul kasutatud ingliskeelset väljendit, mille saksakeelsed ekvivalendid on tekstis *Machtgleichgewicht* või originaalkujule truum, kuid vähem levinud ning tekstis mitte esindatud *Gleichgewicht der Kräfte*.²³ Nagu eespool juba nägime, on sõnal *Macht* eesti keeles mitu vastet. *Jõudude tasakaalu* puhul on tegemist terminiga, mida leiab erinevates valdkonnaga seotud teostes (Kissinger, 2017: 388; Müllerson, 2013: 92; Huntington, 2016: 30), rahvusvaheliste suhete leksikonis (Made, 2002: 411), lõputöodes (Kelder 2015; Ummelas 1997), ajakirja artiklites (Penttilä, 2011). Selle esindatus erineva autoriteediga allikates tähendab, et *jõudude tasakaal* on kinnistunud väljend ning seega kasutati tõlkimisel tunnustatud tõlkevaste protseduuri. Kuid otsingute käigus ilmnes ka alternatiivne variant: *võimutasakaal*. Näiteks esineb seda mõnes ajakirja artiklis (Kalmu, 2014) ja teoses (Huntington, 2016: 47; Müllerson, 2013: 18), leksikonis (Made, 2002: 411) ja ka lõputöodes (Habakuk, 2017: 16). Arvestades konteksti, milles seda terminit on teostes kasutatud, võib järeldada, et autorid (või täpsemalt tõlkijad) kasutavad *võimutasakaalu* sünonüümina *jõudude tasakaalule*. Siinpuhul jäi kehtima reegel, et kuna esimest, ehk siis

²³ https://www.schoeningh.de/uploads/tx_mbooks/9783506783745_leseprobe.pdf (lk 7)

jõudude tasakaalu, esineb rahvusvaheliste suhete kontekstis oluliselt rohkem, siis on see tõlkimisel eelistatud valikuks.

(5) Sicher sind sie erst, so die Argumentation weiter, wenn im internationalen System ein **Machtgleichgewicht** existiert, da potenziell aggressive Staaten durch die Möglichkeit einer Niederlage abgeschreckt werden. (lk 74-75)

(5a) Ohust väljaspool on nad ainult siis, kui rahvusvahelises süsteemis esineb **jõudude tasakaal** (*balance of power*), kuna sel juhul peletab potentsiaalselt agressiivseid riike eemale lüüasaamise võimalus.

(6) Neigen Staaten tatsächlich, wie es Waltz formuliert, zu einem Verhalten, das zu einer **balance-of-power** führt oder ist eine solche **Machtbalance** eher die Ausnahme? (lk 79)

(6a) Kas riigid tõesti kalduvad, nagu Waltz seda sõnastab, käitumise poole, mis viib **jõudude tasakaaluni** või on selline **jõudude tasakaal** pigem erand?

Näidetest võib näha, et esmakordsel mainimisel toodi tõlkes *jõudude tasakaalu* ingliskeelne variant sulgudes välja, kuigi seda originaalis ei ole. Selle eesmärk on ühelt poolt täpsustamine ja teiselt poolt kahe termini vahel seose loomise lihtsustamine lugeja jaoks. Samuti võib näha, et lähtetekstis esineb ühe ja sama mõiste jaoks tekstis mitu erinevat vastet, mis on sünonüümid: esimeses näites on saksakeelne ekvivalent, teises näites kasutatakse ingliskeelset originaalterminit ning saksa ja inglise keele tuletist, mis kõik on eesti keelde tõlgitud kui *jõudude tasakaal*.

4.1.3. *Balance of threat ja balance of interest*

Käesolevas tekstis esines veel kaks sarnase konstruktsiooniga terminit: *balance of threat* ja *balance of interest*. Termin *balance of threat* kohta leiab ühe vaste lõputöös, seega on kasutatud selles allikas pakutud varianti – *ohtude tasakaal* (Kelder, 2015: 10). Termin *Balance of interest* kohta ei leidnud rahvusvaheliste suhete kontekstis eesti keeles küll ühtegi vastet, kuid toetudes komponentide analüüsi protseduurile tuletati sellest kahe eelneva termini põhjal termin *huvide tasakaal*, mis peaks nii tähenduse kui vormi poolest vastama lähtekeele terminile.

(7) „Balance-of-power theory predicts that states will ally against the *strongest* state in the system, but **balance-of-threat theory** predicts they will tend to ally against the most *threatening*“. (lk 80)

(7a) „Jõudude tasakaalu teooria ennustab, et riigid loovad alliansse süsteemi kõige tugevama riigi vastu, kuid **ohtude tasakaalu teooria** ennustab, et nad liituvad kõige ohustavama riigi vastu“.

(8) Diesen Ansatz nennt er „**theory of balance-of-interest**“ (lk 80)

(8a) Seda lähenemist nimetab ta „**huvide tasakaalu teooriaks**“ (*theory of balance of interest*)

4.1.4. *Balancing*

Eespool on juba räägitud *jõudude, huvide ja ohtude tasakaalust*. Seoses sellega esineb tekstis ka termin *balancing* mille tunnustatud tõlkevaste eesti keeles on *tasakaalustamine* (Kionka, 2006; Huntington, 2016: 288, 292). Tasakaalustamisega mõeldakse protsessi, mis on vajalik riikide vahel esinevate tasakaalutuste ehk ebavõrdsuste lahendamiseks. Lähtetekstis leiab küll saksakeelse sõna *Gleichgewicht* (tasakaal), kuid ei kasutata tegevusliiteid, et tuletada verbidest teonimesid, nagu eesti keeles tehakse *-mine* liite abil, vaid eelistatakse sellele ingliskeelse väljendi *balancing* kasutamist tsitaatsõnana.

(9) Solche Prozesse werden von Neorealisten als **balancing** bezeichnet. (lk 75)

(9a) Selliseid protsesse nimetavad neorealistid **tasakaalustamiseks (balancing)**.

Lisaks moodustatakse sellest sõnast saksa ja inglise segaliitsõnu, milles sõna *balancing* on kohandatud saksa keele õigekirjanormidega ning kirjutatud suure algustähega.

(10) Das bedeutet allerdings nicht, dass die Staaten in ihrem Verhalten determiniert sind und immer eine **Balancing-Politik** betreiben müssen (lk 75)

(10a) Siiski ei tähenda see, et riikide käitumine on ette kindlaks määratud ja et nad peavad alati ajama **tasakaalustamispoliitikat**

(11) Es wurde bereits darauf verwiesen, dass Staaten im Rahmen eines **Balancing-Prozesses** durchaus zu einer Allianzbildung in der Lage sind. (lk 77)

(11a) Sellele oli juba viidatud, et riigid on **tasakaalustamisprotsessi** raames võimelised moodustama alliansse

(12) Das so genannte „**soft balancing**“ setze vor allem auf die Wirkung von „international institutions, economic statecraft, and diplomatic arrangements“ (Pape 2005: 10). (lk 81)

(12a) Niinimetatud **pehme tasakaalustamine (soft balancing)** panustab eelkõige „rahvusvaheliste institutsioonide, majandusliku riigimehekunsti ja diplomaatiliste kokkulepete“ mõjule (Pape 2005: 10)

4.1.5. *Power transition theory*

Tulles tagasi jõu-võimu dilemma juurde, esineb lähtetekstis selline termin nagu *power transition theory*, mille eestikeelseks vasteks on *võimusiirde teooria*. Tegemist on tunnustatud tõlkevastega ning seda leiab nii ajakirja artiklites (Kalmo, 2014) kui ka lõputöodes (Arro, 2015: 6). Imelikul kombel ei ole tekstis kordagi kasutatud saksakeelset vastet *Machtübergangstheorie*²⁴, vaid on piirdutud ingliskeelse täisnimetuse või lühendiga *PTT*.

(13) Der Ansatz von Organski und Kugler, der inzwischen als **Power Transition Theory** bekannt ist (lk 85-86)

(13a) Organski ja Kugleri lähenemine, mis nüüd on tuntud kui **võimusiirde teooria** (*power transition theory*)...

(14) Aus Sicht von Vertretern des **PTT-Ansatzes** müssen **Machtübergänge** aber nicht zwangsläufig zu Kriegen führen. (lk 86)

(14a) **Võimusiirde teooria** pooldajate arvates ei pea **võimusiirded** ilmtingimata viima sõdadeni.

Näitest on näha, et isegi lauses, kus esineb saksakeelne vaste võimusiirdele kui protsessile, kasutatakse teooriale viitamiseks ikkagi ingliskeelset nimetust.

4.1.6. *Mächtige Staaten (great powers)*

Võimuga seotud terminitega jätkates räägitakse lähtetekstis palju sellistest riikidest, mida nimetatakse ja iseloomustatakse kui *mächtige Staaten*. Ühelt poolt võiks siin kasutada funktsionaalset ekvivalenti, tõlkides seda otse kui *(mõju)võimas riik*. Kuid lähteteksti kontekstist selgub, et selle väljendiga mõeldakse *Großmächte (great powers)*, mille vaste eesti keeles on *suurvõim* (EKSS *sub* suurvõim).

(15) Sein Fokus ist auf **mächtige Staaten – great powers** – gerichtet (lk 82)

(15a) Tema fookus on suunatud **suurvõimudele (great powers)**

Mõnes lauses kasutatakse ühendit *besonders mächtiger Staat*, mida saaks tõlkida kui *eriti mõjuvõimas riik*. Samas on näitest (1) teada, et tekstis on kasutatud terminit *Supermacht*, mis oma sisu poolest tähendab täpselt sama, kuid on lühem. Seega ei ole ka ühtegi head põhjust

²⁴ https://www.researchgate.net/publication/261777024_Das_Konzept_des_friedlichen_Machtübergangs_-_Die_Machtübergangstheorie_und_der_weltpolitische_Aufstieg_Indiens

kasutada kohmakat konstruktsiooni *eriti mõjuvõimas riik*, kui seda saab väljendada lühidalt kitsendatud terminitega *üli-* või *superriik* (Huntington, 2016: 41; Made, 2002: 411).

(16) So kann das internationale System unipolar (es existiert **ein besonders mächtiger Staat**, der Hegemon) [...] oder multipolar (es existieren mehr als zwei **besonders mächtige Staaten**) strukturiert sein. (lk 74)

(16a) Rahvusvaheline süsteem võib olla struktureeritud unipolaarsena (**üks üliiriik**, hegemon) [...] või multipolaarsena (rohkem kui kaks **üliiriiki**).

4.1.7. *Kalter Krieg ja Ost-West-Konflikt*

Lähtetekstis räägib autor palju nii külmast sõjast kui ka külma sõja järgsest ajast, kuna see on neorealismi hiilgeaeg. Kuid mõnes kohas kasutatakse terminit *Ost-West-Konflikt* (*Ida-Lääne konflikt*). Selle kohta, kas *Kalter Krieg* ja *Ost-West-Konflikt* on sünonüümid või üks täpsustab teist, käib ajaloolaste seas omaette arutus.²⁵ Ajaloo tundidest on meelde jäänud, et külma sõja all mõeldi alati lääne (eelkõige USA) ja ida (Nõukogude Liidu) vastasseisu, kuid selle nimetamist *Ida-Lääne konfliktiks* pole ma varem kohanud. Lähemal uurimisel selgus, et see väljend on sellegipoolest kasutusel. Mitmed näited esinevad von Bredowi (2003), Habermasi (2017) ja Made (2002) kirjutistes. Made rahvusvaheliste suhete leksikon väidab seejuures, et *Ida-Lääne konflikti* puhul on tegemist kuni 1991. aastani külma sõjaga paralleelselt kasutusel olnud mõistega (Made 2002: 353).

(17) Dabei ist der Neorealismus in seinem realhistorischen Entstehungskontext eng mit dem **Ost-West-Konflikt** verknüpft. Nachdem sich in den 1970er Jahren nach Jahrzehnten des **Kalten Krieges** schließlich eine Phase der Annäherung zwischen den Supermächten abzeichnete, verlor der traditionelle Realismus zunehmend an Erklärungskraft. (lk 66)

(17a) Seejuures on neorealism oma reaajaloolises tekkekontekstis tihedalt seotud **Ida-Lääne konfliktiga**. Pärast seda, kui 1970ndatel algas juba aastakümneid kestnud **külma sõja** järel kahe supervõimu vahel lähenemisfaas, kaotas traditsiooniline realism järkjärgult oma selgitusjõudu

²⁵ <http://www.geschichte-lernen.net/kalter-krieg-urspruenge-definition-hintergruende/#anker1>

4.1.8. *Anarchie, Überleben, Selbsthilfesystem*

Neorealismi rahvusvahelise süsteemi iseloomustamiseks kasutatakse kolme terminit: *Anarchie* – *anarhia*, *Überleben* – *ellu- või püsimajäämine* ja *Selbsthilfesystem* (*self-help system*) – **eneseabisüsteem**

Esiteks väärrib tähelepanu asjaolu, et neorealismis ei mõelda *anarhia* all üldlevinud arusaamist anarhiast, mille järgi kujutab see endast „valitsuse v. seadusliku võimu puudumist, seadusetust; korralagedust, kaost“ (EKSS *sub* anarhia). Neorealismis tähendab anarhia maailmavalitsuse puudumist, mis kirjutaks teistele riikidele ette, kuidas tuleks käituda, ja kontrolliks nende ettekirjutiste täitmist (Schöring, 2010: 73). Ehk siis neorealismi kontekstis tähendab anarhia hierarhia puudumist. Sellest tulenevalt oleneb iga riigi käekäik temast endast, mida nimetatakse *Selbsthilfesystem* ehk *eneseabisüsteem*. Seda väljendit kohtab nii akadeemilistes töodes (Värk, 2013: 195; Kalm, 2012: 5; Massa, 2015: 8) kui ka valitsuse dokumentides (Doroško jt, 2004). *Status quo* säilitamist kirjeldab seejuures termin *ellujäämine* (Arengu, Arengu, 2013: 82; Lanman, 2017: 14; Pohl, 2007: 14; Laidna 2017: 32). Alternatiivina sellele kohtab ka funktsionaalset vastet *püsimajäämist* (Huntington, 2016: 46; Einre, 2011: 10; Veebel, 2010: 12; Massa, 2015: 8; Kivinurm, 2015: 10). *Ellu- ja püsimajäämine* võivad selles kontekstis olla kasutatud sünonüümidena.

(18) **Anarchie** zwingt jeden einzelnen Staat, sich um seine zentrale Präferenz – den Erhalt der Souveränität bzw. das eigene **Überleben** – zu kümmern und dabei auf keine äußere Hilfe zu vertrauen [...] Aus diesem Grund wird das von Neorealisten beschriebene System auch als „**Selbsthilfesystem**“ (**self-help system**) bezeichnet. (lk 74)

(18a) **Anarhia** sunnib kõiki riike oma keskse eelistuse – suveräänsuse säilitamise ehk isikliku **ellujäämise** – eest hoolitsema ja seejuures mitte lootma välisabile. [...] Seetõttu nimetatakse neorealiste kirjeldatud süsteemi ka **eneseabisüsteemiks** (**self-help system**).

4.1.9. *High politics ja low politics*

Kontekstist olenevalt võivad terminid *kõrge* ja *madal poliitika* tähistada erinevaid mõisteid. Nagu näitest ning rahvusvahelisi suhteid käsitlevatest artiklitest ja õppematerjalidest selgub on „kõrge poliitika“ puhul tegemist julgeoleku valdkonna küsimustega, „madala poliitika“ all mõeldakse majandusküsimusi (Veebel, 2000: 17, 23; 2002: 11, 12; 2005; 2010: 14). Selguse mõttes tuleks kasutada kas jutumärke või lühendit *nn* termini ees.

(19) Dabei konzentriert sich die Theorie ausschließlich auf „**high politics**“ (also klassische Sicherheitspolitik) und lässt „**low politics**“ (soziale und ökonomische Fragen) außer Acht. (lk 68)

(19a) Seejuures keskendub neorealism üksnes nn **kõrge poliitika** valdkonnale (ehk klassikalisele julgeolekupoliitikale) ja jätab nn **madala poliitika** (sotsiaalsed ja majanduslikud küsimused) tähelepanuta.

4.1.10. *Failing ja failed states, state building*

Termini *failed state* jaoks on eesti keeles mitu varinati: *äpardunud* või *läbikukkunud riik* (Ilves, 2005; Huntington, 2016: 48). Lisaks ka *ebaõnnestunud riik* (Trasberg, 2013). Saksakeelne vaste sellele on *gescheiterter Staat*.²⁶ Kuid lisaks sellele on tekstis kasutatud terminit *failing state*. Kuna tegemist on kestva oleviku ajavormiga, siis eestikeelne vaste oleks *läbikukkuv/ebaõnnestuv/äparduv riik*.

State building puhul on tegemist terminiga, mida kontekstita saaks tõlkida mitmel viisil – *riigi ülesehitamine, riigi ehitamine* jne. Lahendus siinpuhul on pärit kuulsa Ameerika politoloogi Francis Fukuyama teose „State building“ eestikeelsest tõlkest (tõlkija Kait Kabun), kus pealkirjaks on „Riikluse ehitamine“²⁷. Lisaks kohtab seda terminit ka lõputöodes (Teder, 2014).

(20) In ihren Auswirkungen auf die Struktur des internationalen Systems und als Herausforderungen für die praktische Politik so bedeutsame Phänomene wie „gescheiterte“ Staatlichkeit („**failing**“ oder „**failed states**“) und die daraus folgenden neuen sicherheits- und entwicklungspolitischen Aufgaben eines internationalen „**state-building**“ [...] stellen die Theorie der Internationalen Beziehungen vor neue Herausforderungen. (lk 10-11)

(20a) Sellised rahvusvahelise süsteemi struktuurile mõju avaldavad ja praktilist poliitilist mõju omavad nähtused nagu **läbikukkunud riiklus (läbikukkuv või läbikukkunud riik)** ja sellest tulenevad rahvusvahelise **riikluse ehitamise (state building)** uued julgeoleku- ja arengupoliitilised ülesanded [...] esitavad rahvusvaheliste suhete teooriatele uusi väljakutseid.

²⁶ https://www.welt.de/newsticker/dpa_nt/infoline_nt/thema_nt/article129044598/Failed-States-gescheiterte-Staaten.html

²⁷ <http://sirp.ee/s1-artiklid/c9-sotsiaalia/miks-me-k-ik-armastame-fukuyamat/>

4.1.11. Akteur (actor)

Üheks kahest rahvusvahelise süsteemi elemendist on selle üksused, milleks on riigid. Nad osalevad aktiivselt rahvusvahelise poliitika kujundamises, seega on kõige parem vaste sõnale *Akteur* selles kontekstis tunnustatud vaste *toimija* (lõputööd: Nagel, 2018: 10; Habakuk 2017: 11; Tikk 2016: 8; Pohl 2006: 7; Laidna 2017: 30). Kuna terminit *tegutseja* kohtab selles kontekstis harva, ei ole eelistatud variant. Kuigi kohtab ka terminit *osaleja*, siis see ei sobi, kuna see jääb käesolevas kontekstis liiga passiivseks (Huntington, 2016: 46).

(21) Inzwischen wird immer deutlicher, dass Theorien mit einem Fokus **auf Staaten als zentralen Akteuren internationaler Politik** auch zukünftig von Bedeutung sind (lk 68)

(21a) Praeguseks saab aina selgemaks, et teooriad, mille fookuses on **riigid kui rahvusvahelise poliitika kesksed toimijad**, omavad tähtsust ka tulevikus

(22) Aus Sicht der Theorie wird angenommen, alle Staaten wären in ihrem Kern identisch („like units“, d.h. gleichartige **Akteure** oder „unitary actors“, vgl. Waltz 1996: 54). (lk 71)

(22a) Niisiis eeldatakse teooria vaatepunktist, et kõik riigid on sisuliselt identsed (*like units*, s.t ühetaolised **toimijad** või *unitary actors*, vrd Waltz 1996: 54).

4.1.12. Sicherheit

Neorealismi teorias on toimijate põhieesmärgiks *Sicherheit*. Vastavalt Dudenile (*sub* Macht) sobib meile kõige paremini esimene tähendus:

1. „Zustand des Sicheerseins, Geschütztseins vor Gefahr oder Schaden; höchstmögliches Freisein von Gefährdungen“ (eesti keeles: turvalisuse olek, kaitstus ohu ja kahjude eest; suurim võimalik ohtude puudumine) (Duden *sub* Sicherheit)

Seetõttu on kõige täpsem tõlge siinkohal *julgeolek*, mis EKSS järgi on „kaitstus ohtude vastu“.

(23) Dessen Struktur zwinge Staaten ein auf **Sicherheit** und Macht konzentriertes Handeln auf (lk 67)

(23a) Selle *struktuur* sunnib riike tegutsema **julgeolekule** ja võimule keskendudes

4.1.13. Struktureller Realismus

Neorealismi teiseks tuntud nimetuseks on *struktureller Realismus* või *structural realism*. Eesti keeles otsides selgub aga, et kasutuses on nii *strukturaalne realism* (lõputööd: Kivinurm, 2015:

13; Engelbrecht, 2015: 6; Massa, 2015: 7) kui *struktuurne realism* (lõputööd: Ummelas 1997; Bogoljubov, 2016: 8; Lanman, 2017: 13; Nagel, 2018: 11). Kuna selles olukorras esinevad näited autoriteedilt võrdsetes allikates, tuleb siin analüüsida terminit *struktureller Realismus*: mida tähendab saksa keeles *strukturell* ning mis vahe on eestikeeles *struktuursel* ja *strukturaalsel*.

Duden annab sõnale *strukturell* kaks tähendust:

- „eine bestimmte Struktur aufweisend, von der Struktur her“ (eesti keeles: kindlat struktuuri omav, struktuurilt)
- struktural (strukturaalne) (Duden *sub* strukturell)

Seejuures tähendab *strukturnal*:

- „sich auf die Struktur von etwas beziehend, in Bezug auf die Struktur“ (eesti keeles: millegi struktuuriga seotud, struktuuri arvestav) (Duden *sub* struktural)

Siit selgub, et terminis *struktureller Realismus* on sõna *strukturell* tähenduses *strukturnal*.

Eesti keele seletav sõnaraamat annab sõnadele strukturaalne ja struktuurne järgmised tähendused:

1. strukturaalne:
  - struktuuri arvestav, sellest huvituv (EKSS *sub* strukturaalne)
2. struktuurne:
  - kindla, selgelt ilmneva struktuuriga, struktuur-
  - struktuurist tingitud, sellest sõltuv (EKSS *sub* struktuurne)

Siit saab järeldada, et tähenduselt ning kirjapildilt sobib kõige rohkem sõna *strukturaalne* ehk tegemist on *strukturaalse realismiga*. Samas tuleb siiski täheldada, et sõnade *struktuurne* ja *strukturaalne* tähendused on väga lähedased ning on mõistetav, millest on tingitud sünonüümidenä kasutamine.

(24) Er schließt in seinen Erklärungen **von der Struktur** des internationalen Systems auf das Verhalten der Staaten und wird daher oft als **struktureller Realismus** bezeichnet. (lk 66)

(24a) Neorealism teeb rahvusvahelise süsteemi **struktuuri põhjal** järeldusi riikide käitumise kohta ning seetõttu nimetatakse seda tihtilugu ka **strukturaalseks realismiks**.

4.1.14. Auseinandersetzung

Lähtetekstis tuleb tihti ette sõna *Auseinandersetzung* ning seda erinevates kontekstides, mis mõjutavad tulemusena ka selle tähendust. Duden annab sõnale järgmised tähendused:

1. „eingehende Beschäftigung mit etwas“ (eesti keeles: põhjalik tegelemine millegagi)
2. a. „Diskussion, Debatte, [Streit]gespräch“ (diskussioon, debatt, arutlus)
 b. „[mit Worten ausgetragener] heftiger Streit, Kontroverse“ (äge suuline vaidlus, tüli, konfrontatsioon)
 c. „(zwischen Völkern) mit militärischen Mitteln ausgetragener Streit, Kampfhandlung“ (sõjaline konflikt riikide/rahvaste vahel, vastasseis)
3. „(Rechtssprache) auf dem Rechtsweg vorgenommene Aufteilung von gemeinschaftlichem Besitz“ (õiguskeeles: ühise vara jaotamine) (Duden *sub* Auseinandersetzung)

Meid huvitavad siin eelkõige teise punkti variandid, mis kõik esinevad meie lähtetekstis.

(25) In dieser „Geschichte“ beginnt die Entwicklung der Disziplin zunächst als **Auseinandersetzung** zwischen Realismus und Idealismus in den 1930er und 1940er Jahren. (lk 12)

(25a) Selles „ajaloos“ algab distsipliini esmalt realismi ja idealismi vahelise **konfrontatsioonina** 1930ndatel ja 1940ndatel aastatel.

EKSS järgi on *konfrontatsioon* „hrl. ebasõbralik, vaenulik v. vaenutsev vastuasetumus“, mis võib esineda näiteks erinevate mõttesuundade (käsoleva teksti puhul – teooriate) vahel.

(26) Im Unterschied zu den beiden vorangegangenen **Auseinandersetzungen** spielte sich die „dritte Debatte“ weniger innerhalb der etablierten Forschungs- und Theoriestränge (Neorealismus, Institutionalismus, Liberalismus usw.), sondern oftmals quer zu diesen ab. (lk 13-14)

(26a) Erinevalt mõlemast eelnevast **arutelust** ei toimunud „kolmas debatt“ mitte niivõrd etableerunud teooriate (neorealism, institutsionalism, liberalism jne) sees, kuivõrd nendega risti.

Selles näites viitab sõna *Debatte* sõna *Auseinandersetzung* tähendusele, milleks on „arutelu“ või „debatt“.

(27) Dies liegt grundsätzlich nicht im Interesse des Hegemons, so dass die Anzahl potenzieller Konflikte und die Wahrscheinlichkeit **kriegerischer Auseinandersetzungen** steigen. (lk 77)

(27a) See pole üldjuhul hegemooni huvides, mistõttu potentsiaalsete konfliktide arv ja **sõjaliste konfliktide** tõenäosus kasvab.

Selles lauses määrab sõna *kriegerischer* ära *Auseinandersetzung* tähenduse, milleks on *konflikt* tähenduses „relvastatud kokkupõrkele viia või rahvusvaheliste suhete teravnemine“ (EKSS *sub* konflikt).

4.1.15. *Offensiver ja defensiver (Neo)realismus*

Teooriasiseste arutluste ning sellest tuleneva diferentseerumise tulemusena jaotub neorealism kaheks suunaks: *offensiver (Neo-)Realismus* ja *defensiver (Neo-)Realismus*. Üldjuhul saab neid tõlkida kui *ründav* ja *kaitsev (neo)realism* ning kohtab tihti ka tudengite akadeemilistes kirjutistes ja lõputöodes (Koolmeister, 2013: 93-94; Habakuk 2017: 12; Tikk, 2016: 9; Bogoljubov, 2016: 8), kuid mõnel juhul on eesti keeles originaalterminid üle võetud ning naturaliseeritud, seetõttu võib kohata ka *ofensiivset* ja *defensiivset (neo)realismi* (Arro, 2015: 10; Sternhof, 2013).

(28) Aus der Beantwortung dieser Frage folgte eine inzwischen weitgehend unstrittige Zweiteilung in „**defensive**“ und „**offensive**“ **Neorealisten**. (lk 82)

(28a) Vastusest sellele küsimusele tulenes nüüd juba laialdaselt tunnustatud jaotus „**kaitsvateks**“ ja „**ründavateks**“ **neorealistideks**.

Käesolevas tõlkes on siiski eelistatud *ründav* ja *kaitsev*, kuna need sõnad kõlavad eesti keeles paremini ning annavad mõistete sisu sama hästi edasi.

Kuigi need suunad on seotud neorealismiga, siis tihedamini kohtab variante milles neid täpsustusi kasutatakse terminiga *realism*. Põhjustena saab välja tuua punktis 4.1.11 käsitletud terminit *strukturealne realism*, mis võib olla levinum inglise keeles ning mille tõttu on ka eesti keeles rohkem levinud *ründav* ja *kaitsev realism*, aga ka asjaolu, et neorealismist rääkides pannakse see tihti realismi alla (Huntington, 2016: 46).

(29) „**Offensive**“ **realists**, such as Mearsheimer (...), argue that great powers seek to maximize security by maximizing their relative power, while „**defensive**“ **realists** (...) argue that great powers are generally more secure when they refrain from power maximization and seek to defend the status quo“ (lk 82)

(29a) „**Ründavad realistid** nagu Mearsheimer (...) väidavad, et riigid püüavad oma suhtelist võimu maksimeerides maksimeerida julgeolekut, samas kui **kaitsvad realistid** (...) väidavad, et suurvõimud on üldjuhul kaitstumad, kui nad hoiduvad võimu maksimeerimisest ja soovivad pigem oma *status quo*'d kaitsta“

4.1.16. *Allianz*

Kuigi *Allianz* saab eesti keelde tõlkida ka kui *liit*, siis selle teksti puhul on naturaliseeritud sõna *allianss* parem tõlkevariant, kuna see täpsustab liidu iseloomu: „riikidevaheline liit/ühendus“, ja neorealismi puhul on riigid tähtsaimad rahvusvahelise süsteemi toimijad (EKSS *sub* allianss).

(30) Wenn ein besonders mächtiger Akteur seine Machtmittel zur Verbesserung seiner Position im internationalen System einsetzt, ist es wahrscheinlich, dass **andere Staaten** nicht unilateral mit diesem Staat in Konkurrenz treten werden (z.B. durch Aufrüstung), sondern über die **Bildung einer Allianz** versuchen werden, die Balance wiederherzustellen. (lk 75-76)

(30a) Kui suurvõim kasutab enda võimekust oma positsiooni parandamiseks rahvusvahelises süsteemis, on tõenäoline, et **teised riigid** ei hakka selle riigiga ühepoolset konkureerima (nt relvastumise kaudu), vaid püüavad taastada tasakaalu **alliansi moodustamise** kaudu.

4.1.17. *Bandwagoning*

Kuigi neorealism üldjuhul välistab riikidevahelist koostööd, kuna see on liiga riskantne, esineb siiski erandeid. Esimeseks on *bandwagoning*. Sellele terminile leiab internetiavarustes eesti keeles väga erinevaid variante. „Oxford English Dictionary“ annab sõnale *bandwagon* kaks tähendust:

1. „Used in reference to an activity, cause, etc. that is currently fashionable or popular and attracting increasing support“.(eesti keeles: kasutatakse seoses tegevuse, põhjusega jne, mis on hetkel moes või populaarne ning tõmbab ligi kasvavat poolehoidu)
2. „(especially formerly) a wagon used for carrying a band in a parade or procession“ (eesti keeles: liikuv orkestrilava) (OED *sub* bandwagon)

Siinpuhul omab tähtsust just esimene, idiomaatiline tähendus. Eesti keeles oleks selle otseseks vasteks *kaasajooksmine* – „ühiskondlik-poliitilise liikumisega v. mingi üritusega ajutiselt kaasaminemine“ (vrd EKSS *sub* kaasajooksik), mille puhul on tegemist tunnustatud tõlkevastega (teos: Huntington, 2016: 292; lõputööd: Lanman, 2017: 15; Pohl, 2007: 69; Engelbrecht, 2015: 8). Neorealismi kontekstis tähendab *kaasajooksmine* riikide ühinemist jõudude tasakaalu hoidmiseks/taastamiseks. Eesti rahvusvaheliste suhete valdkonnas on levinud ka termini parafraseerimine: „riikidevaheline ajutiste liitude sõlmimine“ (artikkel: Kionka, 2006), „tugevama valimine“ (lõputöö: Liivat, 2015: 19), „joondumine ühe või teise suurema riigi välispoliitiliste huvide järgi“²⁸ ja „ühinemine potentsiaalse „võitja-poolega““

²⁸ <https://personainfier.wordpress.com/2012/02/23/eesti-valispoliitika-tanased-valjakutsed/>

(uurimistöö: Kasekamp, Riim, Veebel, 2003; 17). Neid tähendusi toetab ka lähtetekstis esinev näide:

(31) Schweller argumentiert, es sei unter bestimmten Bedingungen näher liegend, dass sich **schwächere Staaten freiwillig Stärkeren anschließen**. Dieses Verhalten wird als **bandwagoning** bezeichnet. (lk 80)

(31a) Schweller väidab, et teatud tingimustes on tõenäolisem, et **nõrgemad riigid liituvad vabatahtlikult tugevamatega**. Sellist käitumist nimetatakse **kaasajooksmiseks (bandwagoning)**.

4.1.18. *Hegemonial induzierte Kooperation*

Teine alliansimoodustamise erand on vägivaldsem. Käesoleva termini puhul ei leitud ühtegi vastet, seega oli vaja see tuletada. Selleks kasutati komponentide analüüsi tõlkeprotseduuri. Kahe sõnaga probleeme ei tekkinud: *hegemonial* on hegemooniliselt, ning *Kooperation* on koöperatsioon või koostöö. Selles konstruktsioonis pakub huvi just termin *induzieren* – siinpuhul tuleb vaadata sõna tähendust. Saksa keeles on sellel järgmised tähendused:

- „(besonders Philosophie) vom besonderen Einzelfall auf das Allgemeine, Gesetzmäßige schließen“ (filosoofias: üksikjuhtumite põhjal üldise kohta järeldama)
- „(Elektrotechnik) Ströme und Spannungen in elektrischen Leitern durch bewegte Magnetfelder erzeugen“ (elektrotehnikas: elektrijuhi voolu ja pinget tekitamine magnetvälja abil)
- „(Fachsprache) bewirken, hervorrufen, auslösen“ (oskusekeeles: mõjutama, esile kutsuma, tekitama) (Duden online *sub* induzieren)

Käesoleva termini puhul on ilmselgelt kasutatud kolmandat tähendust, kuid seletav sõnaraamat annab eesti keeles sõnale *indutseerima* ainult esimesed kaks tähendust, mistõttu see väljend meile ei sobi (EKSS ja AMSS *sub* *indutseerima*). Termin *hegemonial induzierte Kooperation* sisu on järgmine: hegemooni staatuses olev riik, kes ei pea oma positsiooni tõttu enda julgeoleku pärast muret tundma, sunnib riike koostööks, võttes küll üle mõned nende kohustused, kuid sisuliselt muutes need riigid endast sõltuvaks (Schieder, Spindler, 2010: 77-78). Kuigi mulle isiklikult meeldiks kõige rohkem termin *hegemooni poolt esile kutsutud koöperatsioon*, siis tuleks terminite puhul jälgida ka ökonoomsust ja heakõlalisust ning sellele tuginevalt pakun välja kaks tõlkevarianti: *hegemooni(liselt) tekitatud koostöö* või *hegemooni(liselt) peale sunnitud koostöö*.

(32) Einzig eine Form internationaler Kooperation, die über Allianzbildung hinaus geht, ist im Neorealismus denkbar: **hegemonial induzierte Kooperation**. In diesem Fall zwingt der Hegemon andere Staaten zur funktionalen Differenzierung, um die gemeinsame Wohlfahrt zu steigern. (lk 77)

(32a) Ainult üks rahvusvahelise koostöö vorm, mis läheb liidu moodustamisest kaugemale, on neorealismis mõeldav: **hegemooni peale sunnitud koostöö** (*hegemonically induced cooperation*). Sel juhul sunnib hegemon teisi riike funktsionaalselt diferentseeruma, et kasvatada ühist heaolu.

4.1.19. *Machtmittel (capabilities)*

Võimekus on ainuke omadus, mille järgi riike neorealismis üksteisest eristada saab ning miski, mis võimaldab riikidel oma julgeolekut ja ellujäämist tagada. Keeleliselt on see mõiste problemaatiline, kuna *Machtmittel* – „Hilfsmittel, das dazu dient, Macht auszuüben“ (Duden online *sub* *Machtmittel*) ehk „abivahend, millega teostatakse võimu“ – on otsetõlkes *võimu-* või *jõuvahend* („abinõu (eriti tegevus, võte) mingi eesmärgi saavutamiseks v. millegi äraheidmiseks) (EKSS *sub* vahend“). Kuid ingliskeelne vaste, mis lähtetektis tuuakse, *capability*, tuleb tõlkida kui *võimekus*. Siinpuhul tuleks eelistada mitmuse vormile ainsust, kuna *võimekuste* puhul on tegemist toortõlkega inglise keelest²⁹. Kuigi ka *võimekus* tuleks „Ametniku soovitusõnastiku“ järgi asendada *võimega*, siis on *võimekuse* puhul tegemist eesti keeles rahvusvaheliste suhete valdkonnas juba kinnistunud väljendiga (lõputööd: Einre, 2011: 12; Kivinurm, 2015: 30; Habakuk, 2017: 13; Lanman, 2017: 6; Nagel, 2018: 9).

(33) Während die ersten beiden Annahmen für alle Staaten gelten, gibt es schließlich doch ein Kriterium, anhand dessen Staaten unterschieden werden können: nämlich an der Fülle der **Machtmittel (capabilities)**, über die sie verfügen (lk 72)

(33a) Kui esimesed kaks eeldust kehtivad kõikidele riikidele, esineb siiski üks kriteerium, mille järgi riike saab eristada: nimelt nende **võimekus (capabilities)**

(34) Kritiker stellen allerdings die Erklärungskraft des Konzepts in Frage und erkennen weder eine systematische Nutzung **weicher Machtmittel** gegenüber den USA (lk 81)

(34a) Kriitikud seavad aga kontseptsiooni selgitusjõu kahtluse alla, ja ei näe ei **pehme jõu vahendite** süstemaatilist kasutamist USA vastu...

²⁹ <http://kn.eki.ee/?Q=v%C3%B5imekused>

Teises näites on *Machtmittel* tõlgitud *jõuvahendiks*, kuna kontekstiks on nn *pehme jõud*. Pehme jõud aga tuleneb riigi kultuuri, poliitiliste ideaalide ja praktikate meeldivusest ja kõva jõud tähistab riigi sõjalist ja majanduslikku võimekust, olles seotud riigi territooriumi suuruse ja rahvastiku arvuga (Arengu; Arengu, 2013: 84). „Tsivilisatsioonide kokkupõrke“ eestikeelses versioonis on *capability/capabilities* tõlgitud olenevalt kontekstist kas *vahend* või *võimsus* (Huntington, 2016: 45, 116).

4.1.20. *Bilder der Welt (images)*

Lähtetekstis keskendutakse neorealismist rääkides Kenneth Waltzi käsitlusele. Tema eristab oma analüüsis kolme tasandit ehk kolm põhjust, mis viivad sõjani: individid, riigi poliitiline süsteem ja rahvusvaheline süsteem. Waltz kasutab nende tasandite jaoks terminit *images*, mis lähtetekstis on tähistatud saksakeelse terminiga *Bilder der Welt*. Eesti keeles ei leitud sellekohast terminit. Kui toetuda saksakeelsele versioonile, siis saab variandina kasutada *kujutis maailmast* või *maailmakujutis*. Selguse mõttes on sulgudes välja toodud ingliskeelne originaal. Siinpuhul ei saa kasutada sõna *maailmapilt*, kuna seda kasutatakse pigem tähenduses *maailmavaade (Weltanschauung/world view)* ja see tekitab valed seosed (EKSS *sub* maailmapilt). Samas võib kaaluda termini *paradigma* kasutamist, mille üks tähendustest on „üldtunnustatud mõistete, seaduste ja meetodite süsteem, millele rajaneb uurimine ja õpetamine“ (EKSS *sub* paradigma). Üldjuhul tuleks aga eelistada terminit *analüüsitasand*.

(35) Schon in seinem 1959 veröffentlichten Buch *Man, the State and War* unterscheidet Kenneth Waltz **drei Ebenen der Analyse**, die seiner Meinung nach zur Erklärung der internationalen Politik herangezogen werden können und nennt diese die „**Bilder der Welt**“ bzw. „**levels of analysis**“. (lk 69)

(35a) Juba oma 1959. aastal ilmunud teoses „*Man, the State and War*“ eristab Kenneth Waltz kolme **analüüsitasandit**, mida tema arvates võib kasutada rahvusvahelise poliitika seletamiseks, ja mida ta nimetab „**kujutised maailmast**“ (**images**) või **analüüsitasandid** (**levels of analysis**).

4.1.21. *Schlankheit der Theorie (parsimony)*

Head teooriat iseloomustab lihtsus ning see on ka üheks põhjuseks, miks neorealism on nii edukas teooria. Lähtetekstis kirjeldatakse seda saksa väljendiga *Schlankheit der Theorie*. Siinkohal annab paremat aimu just ingliskeelne väljend *parsimony*, mis on seotud Okhami habemenoa ehk parsimoonia printsiibiga, mida saab kokku võtta kui „nii vähe, kui võimalik,

kuid nii palju kui vaja“ (Vinegold, 1999: 328). Siinkohal saab rääkida ka teooria *ökonoomsusest* või *kokkuhoidlikkusest*.

(36) Das zentrale Stichwort, das in diesem Zusammenhang immer wieder fällt, ist **parsimony, d.h. die „Schlankheit“ der Theorie** (vgl. z.B. Scherrer 1994: 304f): Je weniger Variablen zur Erklärung bestimmter Verhaltensweisen herangezogen werden müssen, umso besser wird die allgemeine Erklärungskraft einer Theorie eingeschätzt. (lk 70)

(36a) Keskne märksõna, mis sellega seoses alati esile tuleb, on lihtsus (*parsimony*) ehk **teooria parsimoonia** (vrd nt Scherrer 1994: 304f): mida vähem muutujaid peab teatud käitumisviisi seletamiseks kasutama, seda paremaks hinnatakse teooria üldist selgitusjõudu

4.2. Majandusterminid

Kuna Kenneth Waltz võttis enda teooria loomisel eeskuju majandusteooriast ning teooria kriitika toetub samuti sellele, siis esineb käesolevas tekstis ka rohkelt majandustermineid, mis leiavad laia kasutust ka politoloogias.

Näited tekstist:

(37) Unter Zuhilfenahme der **Rational Choice-Theorie** – und hier speziell der **Spieltheorie** – wurde auf Basis dieser Annahmen systematisch nach Kooperationschancen geforscht [...] Neoinstitutionalisten [...] glaubten zeigen zu können, dass Kooperation grundsätzlich auch unter der Annahme internationaler Anarchie möglich sei und für alle beteiligten Staaten **positiven absoluten Nutzen** ermögliche. (lk 89)

(37a) Kasutades **ratsionaalse valiku teooriat** – siinpuhul spetsiifiliselt **mänguteooriat** – uuriti nende eelduste baasil süstemaatiliselt koostöövõimalusi, [...] Neoinstitutsionalistid [...] uskusid, et suudavad näidata, et koostöö on põhimõtteliselt võimalik ka rahvusvahelise anarhia eeldusel, ja et see võimaldab kõikidele kaasatud riikidele **positiivse absoluutse kasulikkuse**.

Ratsionaalse valiku teooria põhiline metodoloogiline vahend on mänguteooria (Vt Vertmann 2004). Üheks tingimuseks mänguteoreetilistes mudelites on osaliste ratsionaalne käitumine (Vt Eva-Liisa Sepp, 2013: 23-28). Kuigi Waltz ei maini oma teoses sõnaselgelt ratsionaalsust, on riikide ratsionaalsus otsuste tegemisel üks neorealismi kesketest eeldustest (Schöring, 2010: 72).

(38) Es ist mittels dieser Denkweise möglich, jedes **Positivsummenspiel** (absoluter

(38a) Selle mõtteviisi abil on võimalik transformeerida iga

Gewinn aller an der Kooperation beteiligten Staaten, niemand wird schlechter gestellt) in ein **Nullsummenspiel** (d.h. was ein Staat gewinnt, muss ein anderer zwangsläufig verlieren, so dass sich die Gewinne aller Beteiligten zu Null addieren) zu transformieren.

positiivse summa mäng (kõik koostöös osalevad riigid saavad absoluutset kasu, keegi ei saa vähem) **null-summa mänguks** (s.t et mida üks riik võidab, peab teine riik kaotama, et kõikide osalejate võitude summa tuleks kokku null)

Rääkides kasust, mida osapooled (neorealismi puhul riigid) saavad koostööst, kasutatakse tihti termineid *positiivse summa mäng* (võidavad kõik) ja *null-summa mäng* (üks võidab, teine kaotab) (Aaviksoo, 2007; Sootla, Lääne, 2012: 285). Aaviksoo kasutab oma artiklis terminit *võit-võit-suhted*, mis oma sisult viitab *positiivse summa mängule*.

(39) Ebenso zogen Waltz und Grieco nicht in Betracht, dass jeder **absolute Gewinn** auch einen **relativen Gewinn** gegenüber nicht an der Kooperation beteiligten Staaten bedeutet, so dass der **Netto-Effekt an Gewinn**, der einem Staat durch Kooperation entsteht, nur schwer abzuschätzen ist.

(39a) Samuti ei võtnud Waltz ja Grieco arvesse, et iga **absoluutne kasu** tähendab ka **suhtelist kasu** koostöös mitteosalevate riikide suhtes, nii et riigile koostöö abil tekkiva **puhaskasu** suurust on raske hinnata.

Lisaks saab koostööst saadavat kasu iseloomustada *suhtelisuse* ja *absoluutsuse* abil. Suhteline kasu on seotud null-summa mänguga ning jõudude tasakaaluga, ehk siis neorealismi arvates ei oma tähtsust absoluutne kasu, mida riigid saavad, vaid see, kuidas kasu koostöös osalenud riikide vahel jaotub. Hirm selle ees, et üks riik saab rohkem kasu, on ka üks põhjustest, miks neorealismi vaatepunktist ei ole riigid väga koostööaltid (Luht, 2012: 50).

JÄRELDUS

Magistriprojekti eesmärk oli luua ühtse terminoloogiaga neorealismi teooriat hõlmav tõlge. Terminoloogia analüüsist selgub, et suurem osa neorealismi puudutavast sõnavarast on eesti keeles olemas. Vaatamata terminoloogia killustatusele (sellele viitab kasutatud allikate arv), on kasutatav sõnavara suuremalt jaolt ühtne ning suurema osa terminite puhul leitud arvukalt vasteid erineva autoriteediga allikatest. Ilmnes ka termineid, mille puhul on kasutusel mitu varianti, tõlkevasteid on vähe või need puuduvad täielikult. Sellisel juhul toetuti metodoloogia osas paika pandud reeglitele. Tuleb kindlasti mainida, et mõne termini mitteleidmine ei tähenda selle täieliku puudumist eestikeelsest sõnavarast, kuna tegemist on siiski erialase terminoloogiaga ning see võib olla kasutusel väikese kasutajaskonna seas või esineda üleüldse ingliskeelse tsitaat- või laensõnana. Ka pakutud tõlkevariandid on iseloomult kirjeldavad, mitte ettekirjutavad, ning enne nende kasutuselevõtmist oleks kindlasti tarvis valdkonna spetsialisti arvamust.

Kuna saksakeelses tekstis esines palju ingliskeelseid termineid, siis mõjutas see suurel määral nii terminite kui ka teksti kui terviku osas langetatud otsuseid. Üldjuhul aitas ingliskeelsete terminite esinemine kaasa eestikeelsete terminite otsimisele, kuna rahvusvaheliste suhete valdkonnas domineerib suuresti inglise keel ning ka Kenneth Waltzi teos „Theory of International Politics“, millest lähtetekst on ajendatud, on kirjutatud inglise keeles. Selle asjaolu tunnustamiseks on esmakordsel mainimisel sulgudes välja toodud ingliskeelsed vasted. Samas esines lähtetekstis ka kohti, kus inglise keele kasutamine tundus alusetu ning puudus ühtlus terminite kirjutamisel (kursiivi ja jutumärkide kasutamise vahekord), aga kuna see puudutab inglise ja saksa keele suhet, siis eestikeelset tõlget see ei mõjutanud. Rahvusvaheliste suhete valdkonna spetsiifika ning eesmärk luua keeleliselt võimalikult täpne tõlge määrasid kindlaks ka terminite analüüsil kõige rohkem kasutust leidnud tõlkeprotseduurid, milleks olid tunnustatud tõlkevaste, funktsionaalne ekvivalent ning naturaliseerimine.

KASUTATUD KIRJANDUS

Esmased allikad:

Spindler, Manuela; Schieder, Siegfried 2010. Theorien in der Lehre von internationalen Beziehungen. — Manuela Spindler, Siegfried Schieder (toim.). *Theorien der Internationalen Beziehungen*. 3. Auflage. Stuttgart: UTB; Verlag Barbara Budrich, 9–14.

Schöring, Niklas 2010. Neorealismus. — Manuela Spindler, Siegfried Schieder (toim.). *Theorien der Internationalen Beziehungen*. 3. Auflage. Stuttgart: UTB; Verlag Barbara Budrich, 65–97.

Teisesed allikad:

Arengu, Laura; Arengu, Märt-Martin 2013. Eesti kui väikeriigi välispoliitiline kapital. Kõva jõud, koostöö ning pehme jõud läbi traditsioonilise ja avaliku diplomaatia. *Acta Politica Estica* 4: 82–94.

Arro, Kaspar 2015. *Korea taasühendamise võimalused Hiina Rahvavabariigi ja Ameerika Ühendriikidevahelise võimusiirde tingimustes*. Magistritöö. Tartu Ülikool, sotsiaal- ja haridusteaduskond, riigiteaduste instituut.

Aaviksoo, Jaak 2007. Meie olemine ja kestmine. *Diplomaatia* 49/50. Kättesaadav <https://www.diplomaatia.ee/artikkel/meie-olemine-ja-kestmine/>. (viimati kasutatud 19.05.2018)

Bildt, Carl 2005. Kõva ja pehme jõu allakäik. *Diplomaatia* 26. Kättesaadav <https://www.diplomaatia.ee/artikkel/kova-ja-pehme-jou-allakaik/>. (viimati kasutatud 19.05.2018)

Bogoljubov, Marko 2016. *Vene-Gruusia sõja mõju Eesti kaitsepoliitikale*. Bakalaureusetöö. Tallinna Tehnikaülikool, majandusteaduskond, rahvusvaheliste suhete instituut, rahvusvaheliste suhete ja politoloogia õppetool.

Doroško, Tatjana jt 2004. *Eesti Venemaa-poliitilised lähtealused*. Kättesaadav <https://www.riigikogu.ee/wpcms/wp-content/uploads/2014/11/Eesti-Venemaa-poliitika-l.pdf>. (viimati kasutatud 19.05.2018)

Einre, Henrik 2011. *Väikeriigi bilateraalse arengukoostöö motiividest julgeolekupoliitilises kontekstis Eesti ja Soome näitel*. Magistritöö. Tartu Ülikool, sotsiaal- ja haridusteaduskond, riigiteaduste instituut.

Engelbrecht, Mart 2015. *Kataloonia võimalikku iseseisvumist soodustavad ja pärssivad tegurid*. Bakalaureusetöö. Tallinna Tehnikaülikool, majandusteaduskond, rahvusvaheliste suhete instituut, rahvusvaheliste suhete ja politoloogia õppetool.

Habakuk, Mikk 2017. *Venemaa Föderatsiooni õhujõudude riskikäitumine Balti regioonis*. Magistritöö. Sisekaitseakadeemia, sisejulgeoleku instituut.

- Habermas, Jürgen 2017. Tasategev revolutsioon ja pahempoolse revisjoni vajadus. Mida tähendab sotsialism täna? *Vikerkaar*. Kättesaadav <http://www.vikerkaar.ee/archives/5139#sdfootnote8sym>. (viimati kasutatud 19.05.2018)
- Hanso, Hannes 2011. Ida uus suurvõim. *Diplomaatia* 99. Kättesaadav <https://www.diplomaatia.ee/artikkel/ida-uus-suurvoim/>. (viimati kasutatud 19.05.2018)
- Huntington, Samuel P. 2016. *The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order / Tsivilisatsioonide kokkupõrge ja maailmakorra ümberkujunemine*. Tõlkinud Mart Trummal. Hermes Kirjastus.
- Ilves, Toomas Hendrik 2005. Riigi ehitamine. *Diplomaatia* 18/19. Kättesaadav <https://www.diplomaatia.ee/artikkel/riigi-ehitamine/>. (viimati kasutatud 19.05.2018)
- Jaanson, Kaido 2003. Jõudude tasakaal(utus). *Postimees*. Kättesaadav <https://maailm.postimees.ee/2011211/joudude-tasakaal-utus>. (viimati kasutatud 19.05.2018)
- Kalmo, Hent 2014. Utopiline Eesti. *Vikerkaar*. Kättesaadav <http://www.vikerkaar.ee/archives/1080>. (viimati kasutatud 19.05.2018)
- Kaljurand, Riina 2008. Tagasipöördumine „normaalsesse“ maailma. *Diplomaatia* 58/59. Kättesaadav <https://www.diplomaatia.ee/artikkel/tagasipoordumine-normaalsesse-maailma/>. (viimati kasutatud 19.05.2018)
- Kasekamp, Andres; Riim, Toomas; Veebel, Viljar 2003. *Eesti koht ja valikud euroopa ühises julgeoleku- ja kaitsepoliitikas*. Eesti Välispoliitika Instituut. Tartu.
- Kelder, Karoline 2015. *USA tasakaalustaja rolli paikapidavus jõudude tasakaalu teooria raames Iraani-Iraagi sõja ajal*. Bakalaureusetöö. Tartu Ülikool, sotsiaal- ja haridusteaduskond, riigiteaduste instituut.
- Kesküla, Vilma 2007. *Eesti-Vene suhete olemus erinevatel rahvusvaheliste suhete analüüsitasanditel. Hetkeseis ja arengusuunad*. Bakalaureusetöö. Tallinna Ülikool, sotsiaalteaduskond, riigiteaduste osakond.
- Kionka, Riina 2006. Vaistlik koostööpooldaja: Lennart Meri ja rahvusvahelised organisatsioonid. *Diplomaatia* 31. Kättesaadav <https://www.diplomaatia.ee/artikkel/vaistlik-koostoopoldaja-lennart-meri-ja-rahvusvahelised-organisatsioonid/>. (viimati kasutatud 19.05.2018)
- Kissinger, Henry, 2017. *World Order / Maailmakord*. Tõlkinud Elle Vaht. Tallinn: Varrak.
- Kivinurm, Meelis 2015. *Julgeolekudilemma raamistik teravnenud julgeolekusituatsiooni kontekstis Soome ja Rootsi potentsiaalse NATO liikmesuse näitel*. Magistritöö. Tartu Ülikool, sotsiaal- ja haridusteaduskond, riigiteaduste instituut, rahvusvaheliste suhete õppetool.
- Koolmeister, Heidi 2013. Iisraeli julgeolekupoliitika aluste analüüs: kui Iraani tuumaprogramm ületab punase joone. — Rein Toomla, Karmo Tüür (toim.). *Maailmast 2013*. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, 91–110.

- Laidna, Kaire 2017. *Egiptuse Araabia Vabariik 1981–2016*. Bakalaureusetöö. Tallinna Tehnikaülikool, majandusteaduskond, rahvusvaheliste suhete instituut, Euroopa uuringute õppetool.
- Lanman, Violetta 2017. *Filipiinide välispoliitiliste strateegiate analüüs: kaasajooksmine, tasakaalustamine või riskide maandamine*. Bakalaureusetöö. Tartu Ülikool, sotsiaal- ja haridusteaduste valdkond, Johan Skytte poliitikauuringute instituut.
- Liimets, Andrei 2014. *Hiina pehme jõud ja selle käsitus Eestis*. Bakalaureusetöö. Tartu Ülikool, sotsiaal- ja haridusteaduskond, riigiteaduste instituut.
- Liivat, Õnne 2017. *Väikeriikide julgeolekustrateegiad Euroopa Liidu ja Venemaa vahel*. Magistritöö. Tartu Ülikool, sotsiaal- ja haridusteaduskond, riigiteaduste instituut.
- Luht, Lauri 2012. *Rahvusvaheliste suhete teooriad Lakatosi teaduslikus uurimisprogrammis: reflektiivsete julgeolekuteooriate programmiline paigutus ja progressiivsus*. Tartu Ülikool, sotsiaal- ja haridusteaduskond, riigiteaduste instituut, rahvusvaheliste suhete õppetool.
- Made, Tiit 2002. *Rahvusvahelised suhted. Leksikon*. Tallinn: Kirjastus „Valgus“.
- Massa, Liis 2015. *Venemaa infosõda: ohud Eesti julgeolekule*. Bakalaureusetöö. Tallinna Tehnikaülikool, majandusteaduskond, rahvusvaheliste suhete instituut, rahvusvaheliste suhete ja politoloogia õppetool.
- Munday, Jeremy 2016. *Introducing Translation Studies: theories and applications. Fourth edition*. Milton Park; New York: Routledge.
- Mälksoo, Lauri 2014. Rahvusvahelise õiguse muutuv kaleidoskoop ja Eesti. *Vikerkaar*: 60–67. Kättesaadav <http://www.vikerkaar.ee/archives/1059>. (viimati kasutatud 19.05.2018)
- Männisalu, Andra 2013. *Rahvusvaheliste suhete teooriate eurotsentrism ja postkolonialistlik kriitika: Iraani juhtum*. Magistritöö. Tartu Ülikool, sotsiaal- ja haridusteaduskond, riigiteaduste instituut.
- Müllerson, Rein 2013. *Democracy – a Destiny of Humankind? A Qualified, Contingent and Contextual Case for Democracy Promotion / Demokraatia – kas inimkonna tulevik? Tingimusliku ja kontekstuaalse lähenemise vajalikkusest demokraatia levitamisel*. Tõlkinud Pille Kruus. Tallinn: TLÜ Kirjastus.
- Newmark, Peter 1981. *Approaches to Translation*. Oxford: Pergamon Press.
- Newmark, Peter 1988. *A Textbook of Translation*. Prentice Hall.
- Nagel, Robert 2018. *Venemaa Föderatsiooni julgeolekupoliitika realiseerimise majanduslikud aspektid Eesti suunal Ust-Luga sadama arendamise näitel*. Magistritöö. Sisekaitseakadeemia, sisejulgeoleku instituut.
- Penttilä, Risto E. J. 2011. Poliitika teiste meetoditega. *Diplomaatia* 98. Kättesaadav <https://www.diplomaatia.ee/artikkel/poliitika-teiste-meetoditega/>. (viimati kasutatud 19.05.2018)
- Pohl, Tiiu 2007. *Julgeoleku-kontseptuaalsed probleemid*. — Tiiu Pohl (toim.). *Sisejulgeolek*. Sisekaitseakadeemia Toimetised 6, 4–19.

- Pääbo, Heiko 2015. *Kas väikeriigid võivad pärast Krimmi anneksiooni end turvaliselt tunda?* Kättesaadav <https://novaator.err.ee/256654/heiko-paabo-kas-vaikeriigid-voivad-parast-krimmi-anneksiooni-end-turvaliselt-tunda>. (viimati kasutatud 19.05.2018)
- Sepp, Eva-Liisa 2013. *Agendi- ja mänguteooria rakendamine teaduse avaliku rahastamise analüüsis*. Magistritöö. Tartu Ülikool, majandusteaduskond, rahvamajanduse instituut.
- Sootla, Georg; Lääne, Sulev 2012. Keskkvalitsuse ja kohaliku omavalitsuse suhted. — Raivo Vetik (toim.). *Eesti poliitika ja valitsemine 1991–2011*. Tallinn: TLÜ Kirjastus, 278–325.
- Spindler, Manuela; Schieder, Siegfried 2014. *Theories of International Relations*. Tõlkinud Alex Skinner. Milton Park: Routledge.
- Sternhof, Marilin 2013. *Ameerika Ühendriikide rahvusliku julgeoleku kaitsest tulenev suhtumine läbi ofensiivse ja defensiivse realismi*. Magistritöö. Tallinna Ülikool, riigiteaduste instituut.
- Teder, Hanna Liisa 2014. *Riikluse ehitamine: Afganistani jätkusuutlikkus pärast 2014. aastat*. Bakalaureusetöö. Tartu Ülikool, sotsiaal- ja haridusteaduskond, riigiteaduste instituut.
- Tikk, Kaili 2016. *Venemaa eesmärgid Süüria kodusõtta sekkumisel*. Bakalaureusetöö. Tallinna Tehnikaülikool, majandusteaduskond, rahvusvaheliste suhete instituut, rahvusvaheliste suhete ja politoloogia õppetool.
- Trasberg, Märt 2013. Haiti maavärin, ülesehitustöö ning arenguabi efektiivsus. *Diplomaatia* 123. Kättesaadav <https://www.diplomaatia.ee/artikkel/haiti-maavarin-ulesehitustoo-ning-arenguabi-efektiivsus/>. (viimati kasutatud 19.05.2018)
- Ummelas, Ott 1997. *Venemaa "lähisvälismaa"-poliitika realistliku jõudude tasakaalu teooria valguses*. Diplomitöö. Tartu Ülikool, sotsiaal- ja haridusteaduskond, politoloogia osakond.
- Vaarik, Daniel 2014. Eesti ja tema pehme võim. *Sirp*. <http://www.sirp.ee/s1-artiklid/c9-sotsiaalia/2014-02-20-16-19-28/>. (viimati kasutatud 19.05.2018)
- Valliste, Tuulike 2015. *USA hegemoonia ja selle püsivus*. Bakalaureusetöö. Tartu Ülikool, sotsiaal- ja haridusteaduskond, riigiteaduste instituut.
- Veebel, Viljar 2000. *Euroopa poliitilise integratsiooni perspektiivid ja mõju Eestile*. Euroopa Kolledži loengud, vihik nr 6. Tartu: AS Võru Täht.
- Veebel, Viljar 2002. *Ülekandumistõrge Euroopa integratsiooniprotsessis*. Euroopa Liidu Kolledži loengud, vihik nr 18. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.
- Veebel, Viljar jt 2009. *EL ajalooline kujunemine ja euroopastumise teooria*. Kättesaadav http://dspace.ut.ee/bitstream/handle/10062/10287/EC_110_materjal_ajalooline%20kujunemine2.pdf?sequence=5&isAllowed=y. (viimati kasutatud 19.05.2018)
- Veebel, Viljar; Laatsit, Mart; Pihor, Katrin 2010. *Euroopa Liidu valitsemine ja poliitikad (EL-intro)*. Tartu Ülikooli Kolledž.
- Veebel, Viljar 2014. Väikeriigi sunnitud valik ühepoolse ja vastastikuse sõltuvuse vahel. *Akadeemia* 12: 2131–2146.

Veingold, Aleksander 1999. Metamodelleerimise alused. *Akadeemia* 2: 326–340.

Vertmann, Thor-Sten 2004. *Mänguteoreetiliste käsitluste rakendamise otstarbekusest väikeriigi ja suurriigi bilateraalsete suhete analüüsimisel: Eesti ja Venemaa vahelised konfliktsituatsioonid*. Tartu Ülikool, sotsiaalteaduskond, politoloogia osakond.

Viisimaa, Heiki 2013. Regionaalsete suurriikide käitumine ründava realismiteooria järgi: Iraani näide. Bakalaureusetöö. Tartu Ülikool, sotsiaal- ja haridusteaduskond, riigiteaduste instituut.

Värk, René 2013. Julgeolekunõukogu rollenesekaitse teostamisel. *KVÜÕA Toimetised* 17: 194–212.

von Bredow, Wilfried 2003. Saksamaa välispoliitika uus mõõde. *Diplomaatia* 2. Kättesaadav <https://www.diplomaatia.ee/artikkel/saksamaa-valispoliitikal-uus-moode/>. (viimati kasutatud 19.05.2018)

Sõnaraamatud:

Eesti keele seletav sõnaraamat (EKSS). Kättesaadav <http://www.eki.ee/dict/ekss/>

Duden. Kättesaadav <https://www.duden.de/>

Ametniku soovitus sõnastik (AMSS). Kättesaadav <http://www.eki.ee/dict/ametnik/index.cgi>

Oxford English Dictionary (OED). Kättesaadav <http://oed.com/>

ZUSAMMENFASSUNG

Daniil Melnikov

Übersetzung der Einleitung und des Beitrags über Neorealismus aus dem Buch „Theorien der Internationalen Beziehungen“ und die Analyse der Übersetzung

Masterarbeit

2018

Das Anliegen dieser Arbeit war es, die Einleitung und den Beitrag über Neorealismus aus dem Buch „Theorien der Internationalen Beziehungen“ zu übersetzen und die Terminologie zu analysieren. Das Lehrbuch zielt darauf ab, die sich stetig ausdifferenzierende und kaum noch überschaubare Theorienlandschaft in dem Bereich der internationalen Beziehungen für Studierende erfahrbar und erlernbar zu machen und den Lehrenden ein Hilfsmittel für die didaktische Vermittlung des Wissens über Theorien zu geben.

Der erste Teil der Arbeit ist die Übersetzung des deutschen Ausgangstextes in die estnische Sprache.

Im theoretischen Teil der Arbeit wird ein Überblick über die ausgewählte Übersetzungstheorie sowie die Methodik der Arbeit gegeben. Bei der Übersetzung und der Analyse wurden die Übersetzungstheorie und die Übersetzungsverfahren von Peter Newmark verwendet, da diese für das Ziel dieser Arbeit und den Übersetzungsstil des Autors am geeignetsten sind. Im Methodenteil werden die verwendeten Quellen und die Regeln für die Auswahl der Termini angegeben.

Im analytischen Teil der Arbeit wird die Problematik der Terminologie von Neorealismus genauer betrachtet. Dafür wurden die zentralen Begriffe des Neorealismus und der internationalen Beziehungen aus dem Beitrag von Niklas Schöring ausgesucht und deren estnische Äquivalente angegeben. Es wurden sowohl die deutsch- als auch englischsprachigen Termini untersucht.

Zusammenfassend kann festgestellt werden, dass in der estnischen Sprache für die deutsch- und englischsprachigen Termini Äquivalente größtenteils vorhanden sind, die eine breite Anwendung in Fachliteratur, wissenschaftlichen und akademischen Arbeiten finden. Trotzdem gibt es Termini, deren estnischsprachigen Entsprechungen nicht so gut bekannt, mangelhaft

oder überhaupt nicht vorhanden sind. Bei fehlenden Äquivalenten wurden eigene Termini empfohlen, die Anhand von Übersetzungsverfahren von P. Newmark und entsprechend den Rechtschreibungsnormen der estnischen Sprache erstellt wurden.

Lõputöö autori kinnitus

Olen magistriprojekti kirjutanud iseseisvalt. Kõigile töös kasutatud teiste autorite töödele, põhimõtteliste seisukohtadele ning muudest allikaist pärinevatele andmetele on viidatud.

Autor: Daniil Melnikov

.....

(allkiri)

.....

(kuupäev)

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina,

Daniil Melnikov

(autori nimi)

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose

TEOSE „THEORIEN DER INTERNATIONALEN BEZIEHUNGEN“ SISSEJUHATUSE JA
NEOREALISMI PEATÜKI TÕLGE JA TÕLKE ANALÜÜS

(lõputöö pealkiri)

mille juhendaja on

Terje Loogus

(juhendaja nimi)

1.1.reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;

1.2.üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.

2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.

3. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Tartus, ... 2018